

Kuratoriaalisia käytänteitä sarjakuvan kentällä

*Mihin tarvitaan Feminististä
sarjakuvatoimintaa?*

Johanna Rojola

Kuvataiteen maisterin opinnäyte
Praxis Taiteen esittämiskäytännöt
Taideyliopiston kuvataideakatemia
2026

**TAIDE-
YLIOPISTO**

✘ KUVATAIDEAKATEMIA

Tiivistelmä

Tutkielma on osin autoetnografinen ja retrospektiivinen katsaus kuratoriaalisiin menetelmiin, joita sarjakuvan kentälle on muodostunut ja erityisesti Feministinen sarjakuvatoiminta -verkoston kuratoriaalisiin käytänteisiin. Tutkielmassa esitellään Feministinen sarjakuvatoiminta -verkoston työkaluja tiedon ja taiteen tuottamiseksi yhdessä. Tutkielma tukeutuu Maria Lindin määritelmään kollektiivisesta käänteestä sekä esittelee Jo Freemanin ja Hanna Kuuselan kollektiivisuuden kritiikkiä. Tutkielma löytää työkaluja yhdessä toimimiseen indonesialaisen Ruangrupa-kuraattorikollektiivin käytänteistä, jonka arvoja ovat muun muassa vieraanvaraisuus, uudistuminen, läpinäkyvyys ja ystävyys. Lopuksi esitellään Feministisen sarjakuvatoiminnan näyttelyhanke, jossa Ruangrupan keinoja on kokeiltu käytännössä. Taiteilijan ja taiteenlajin aseman liikkuesssa kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksessa tarvitaan uudenlaisia tukirakenteita. Ehdotan, että yhteisöllisyys ja kuratoriaalisuus ovat vastauksia tähän tarpeeseen.

Asiasanat: kuratoriaalisuus, feminismi, sarjakuva, kollektiivisuus

Sisällysluettelo

Tiivistelmä

Sisällysluettelo

Johdanto

- Oma positioni
- Tutkielman sisältö
- Lähteistä
- Tavoitteet
- Terminologia

1.0. Sarjakuvakentälle muodostuneita kuratoriaalisia käytänteitä

- 1.1. Sarjakuvat, visuaalista taidetta vai kirjallisuutta?
 - 1.1.2. Perinteisiä yhteisöllisyyden muotoja
- 1.2. Sarjakuva osana yhteiskuntaa
 - 1.2.1. Sarjakuvakentän tukirakenteita ja -verkostoja
 - 1.2.2. Taiteen edistämiskeskusten uudet kriteerit yhteisöavustuksille
- 1.3. Sarjakuvan institutionaalinen asema suomalaisessa taidehallinnossa
 - 1.3.1. Sarjakuva-alan järjestöt
- 1.4. Sarjakuvan ja visuaalisten taiteiden risteämisistä

2.0. Feministinen sarjakuvatoiminta -verkosto

- 2.1. Tilanne, johon Feministinen sarjakuvatoiminta syntyi
- 2.2. Kuinka kaikki alkoi - roolini verkoston alkuvaiheissa
- 2.3. Miten Feministiseen sarjakuvatoimintaan osallistutaan?
- 2.4. Feministisen sarjakuvatoiminnan praktiikoista
 - 2.4.1. Residenssit
 - 2.4.2. Zinepaja
 - 2.4.3. Femidistro
 - 2.4.4. Palauterinki
- 2.5. Feministisen sarjakuvatoiminnan vaikuttavuudesta

3.0 Kollektiivisuuden kritiikki ja mahdollisuudet

- 3.1. Kollektiivinen käänne
- 3.2. Jo Freemanin näkymättömien valtarakenteiden kritiikki ja ratkaisuehdotuksia
 - 3.2.1. Ei-hierarkkisen järjestäytymisen ihanne 60-luvun naisliikkeessä
 - 3.2.2. Yhdistykseksi järjestäytymisen hyvät ja huonot puolet
 - 3.2.3. Eliittien syntyminen järjestäytymättömässä ryhmässä
 - 3.2.4. Freemanin ratkaisuehdotuksia
- 3.4. Konfliktit eivät ole "jos" vaan "kun"
- 3.5. Ruangrupa, yhteinen potti ja ystävyys

- 3.5.1. Ruangrupa-kuraattorikollektiivi
- 3.5.2. Erilaiset taiteen tekemisen tavat tuottavat erilaisia taideteoksia
- 3.5.3. Ruangrupan luoma rakenne Documenta 15:ssa
- 3.5.4. Common Pot
- 3.5.5. Make friends, not art

4.0 INCOMPLETE TOGETHER – tietoinen kokeilu tehdä toisin

- 4.1. Pulaa resursseista aika ja raha
- 4.2. Common pot -periaate käytännössä
- 4.3. Näyttelyn kuratoriaalisista periaatteista
- 4.4. Näyttelyn estetiikasta
- 4.5. Miten meni omasta mielestä
- 4.6. Mitä olisi voinut tehdä toisin?

Yhteenveto

Kun sarjakuvakenttä muuttuu, tarvitaan uudenlaisia tukirakenteita

LÄHDELUETTELO

MONOGRAFIAT:

TOIMITETUT TEOKSET:

ARTIKKELI AIKAKAUSLEHDESSÄ:

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

LUENNOT:

KIRJALLINEN LÄHDE:

VERKKOAINEISTO:

SÄHKÖISET JULKAISUT:

YOUTUBE-VIDEOT:

NETTISIVUT:

LIITE 1:

LIITE 2:

KIITOKSET

Feministisen sarjakuvatoiminnan kokoontuminen 12.6.2015. Vasemmalta: Vendi, Essi, H-P, roju, Miia, Sini. Kuva kirjoittajan.

Johdanto

Minua ovat läpi urani kiinnostaneet ryhmät ja niiden dynamiikat sekä se, miten niitä voisi parantaa. Olen työskennellyt sarjakuvan kentällä 90-luvun alkupuolelta saakka, kuratointia aloin opiskella Taideyliopiston Kuvataideakatemian Praxis-maisteriohjelmassa 2021. Miksi yhdessä tekeminen ja jaettu päätöksenteko on niin vaikeaa? Miten toimia yhdessä kun ei osaa? Miten se saadaan onnistumaan – varmaan joku tietää, mutta missä se tieto on? Toki yritysten HR-osastoilla, mutta mitä ei-kapitalistisia vaihtoehtoja meillä on? Miksi meille opetetaan niin vähän yhdessä tekemistä ja organisoitumista? Useimmat niistä yhteisöistä, joissa toimimme yhdessä – esimerkiksi yhdistykset, urheiluseurat, partio – ovat järjestäytyneet hierarkkisesti.

Tässä opinnäytteessä kuvailen työskentelyäni erilaisten kollektiivien jäsenenä eri aikoina sekä ensimmäistä isompaa projektia, jonka olen tehnyt omalla kentällä opiskeltuani kuratointia. Kuvailen yrityksen ja erehdyksen kautta keinojen hakemista, tiedon ja työkalujen tuottamista yhteisvoimin, yhdessä oppimista, kokeilemista, hapuilua ja pyrkimystä päästä yhteyteen muiden kanssa. Historian tallentamisen lisäksi toivon koostavani työkaluja ja toimintatapoja muidenkin käyttöön.

Olen ollut luomassa monenlaisia ensimmäisyyksiä alallani, esimerkiksi perustamassa Naarassarjat-lehteä 90-luvulla ja Feminististä sarjakuvatoimintaa 2013. Nyt ajattelen, että ne ovat olleet yrityksiä toimia mahdollistajana, pyrkimyksiä kurottaa yhteyteen. Yksi johtoajatus toiminnassani on ollut feministisestä perinteestä kumpuava käden ojentaminen: kun itse pääsee johonkin positioon, pitää potkaista ovi saranoiltaan ja vetää muita mukanaan. Resurssit, joita minulla on – osaamiset, suhteet, asiantuntijuus – pitää jakaa eteenpäin, jotta ne jäävät elämään ja hyödyttävät mahdollisimman monia.

Pioneerin asema on yksinäinen positio. Yhteenkuuluvuuden tunteen lisäksi olen kaivannut palloseinää ajatuksilleni. Olen löytänyt sellaisen kuratoriaalisen ajattelun työkaluista. Olen kuin lapsi uuden lelulaatikon äärellä. Haluan jatkaa kuratoriaalisten työskentelytapojen, lähtökohtien, katsantokantojen ja työkalujen soveltamista sarjakuvakentällä.

Oma positioni

Aloitin maisteriopinnot Praxis-ohjelmassa vuonna, jona täytin viisikymmentä. Taustaltani olen sarjakuvataiteilija, valmistuin Angoulêmen taidekoulun sarjakuvateljeesta Ranskasta 1995. Olen piirtänyt aina ja ensimmäiset sarjakuvani julkaistiin kun olin 18-vuotias. Olen työskennellyt koko aikuisikäni sarjakuvan parissa tavalla tai toisella, muun muassa opettajana, kouluttajana, koulutussuunnittelijana, lehden

päätoimittajana, tapahtumatuottajana sekä toimittanut antologioita. Sarjakuvien piirtämisen työkseni lopetin 43-vuotiaana.¹

Olen valkoinen suomea puhuva vammauton ihminen, mutta syntynyt Ruotsissa ja asunut ulkomailla. Suvussani on ainakin viisi sukupolvea emigrantteja. Tämä on minulle merkityksellinen identiteetti maassa, jossa ”ei mistään kotoisin” ei ole kehu.

Ennen kuin olin feministi, olin pikkupunkkari.² Minulla ei ole akateemista taustaa. Sukuni ensimmäisenä ylioppilaana en osannut nähdä itseäni yliopistossa huolimatta kiinnostuksestani akateemisia opintoja kohtaan.

Tutkielman sisältö

Luvussa yksi kerron sarjakuvan asemasta suomalaisella kulttuurikentällä. Pohdin sarjakuvataiteilijoiden aseman muutosta viime vuosikymmeninä.

Luvussa kaksi kuvailen, kuinka kollektiivinen työskentely on kulkenut juonteena mukana työurani alusta saakka. Kerron kokemuksistani erilaisista järjestäytymisen muodoista alalla ja käyn läpi Feministinen sarjakuvatoiminta -verkoston vaiheita.

Luvussa kolme tarkastelen Feministisen sarjakuvatoiminnan ja kuratoriaalisen ajattelun yhteyksiä ja kerron millaisia työkaluja olen löytänyt ja mistä. Tukenani käytän Jo Freemanin ja Hanna Kuuselan kollektiivisuuden kritiikkiä sekä Maria Lindin ja Ruangrupa-kuraattorikollektiivin tekstejä. Lisäksi hyödynnän omia muistiinpanojani eri yhteyksistä.

Luvussa neljä kerron Feministisen sarjakuvatoiminnan järjestämästä Incomplete Together -näyttelystä galleria neurotitanissa Berliinissä toukokuussa 2024. Kuratoriaaliseen ajatteluun tutustuminen on antanut minulle käsitteitä ja työkaluja tarkastella työtäni sarjakuvan kentällä uudessa valossa sekä jäsenellä työskentelytapojani uudelleen.

Lähteistä

Kim Jooa on korealais-kanadalainen kuraattori, joka toimii sarjakuvan kentällä. Häneltä olen löytänyt uusia käsitteitä ja yhteyksiä sarjakuvan ja nykytaiteen välillä. Ville Hännisen selvitys *Sarjakuvan paikka* (Kutikuti 2024) hahmottaa sarjakuvan tilannetta Suomessa 2020-luvulla. Näitä olen käyttänyt hahmotellessani sarjakuvan kentälle

¹ Rojola, Johanna: Kutikuti 2007. 2019. Teoksessa Rönkkö, Heikki & Tiainen, Tuomas (toim.): *Jätti-Kuti The Thick Book of Kuti*. Kutikuti & Zum Teufel. Helsinki & Turku. s.29.

² Punkkarinimeni roju sain jo 12-vuotiaana ja se on päätynyt taiteilijanimekseni.

muodostuneita kuratoriaalisia käytänteitä, niiden historiaa sekä sitä, mitä kuratoriaalisuus voisi tarjota sarjakuvan aseman liikkussa taiteen kentällä.

Erilaisia taiteellisen yhteistyön muotoja tarkastelen kuraattori Maria Lindin tekstissään *The Collaborative Turn* (2007) koostaman yhteenvedon pohjalta. Tämän tutkielman kollektiivisuutta koskevan osion yhtenä lähtöpisteenä on toiminut Jo Freemanin teksti *The Tyranny of Structurelessness* (1970). Hanna Kuuselan kirja *Kollaboraatio* (Vastapaino 2020) tarkastelee kriittisesti kollaboraatioita ja vallankäyttöä kirjallisuudessa ja taiteessa. Yhdessä toimimisen käsitteitä ja työkaluja olen löytänyt Ruangrupa-kuraattorikollektiivin kirjoituksista liittyen Documenta 15 -näyttelyyn sekä keskusteluista heidän *Welcome to our living room* -kurssillaan Taideyliopistolla 2024. Oliver Kochta-Kalleisen kurssi *Infrastructures for Collaboration* (KuvA 2022) antoi työkaluja yhdessä toimimiseen niin teoriassa kuin käytännössä.

Feministisestä sarjakuvatoiminnasta ei ole kirjoitettu historiikkaa. Lähteinä olen käyttänyt omia arkistojani sekä Feministisen sarjakuvatoiminnan verkkoalustoja. En ole ollut mukana kaikissa verkoston järjestämässä tapahtumissa. Kirjoitan pääosin tapahtumista, joissa olen itse ollut mukana tavalla tai toisella.³

Tavoitteet

Tutkielmallani haluan osallistua kahteen keskusteluun ja yhdistää niitä: keskusteluun nykysarjakuvasta ja keskusteluun feministisen kuratoriaalisuuden käytänteistä. Tuomalla näitä yhteen syntyy uutta.

Esitän tutkielmassani kuratoriaalisuutta ja tarkemmin feminististä yhdessä toimimisen praktiikkaa yhtenä vastauksena sarjakuvataiteilijoiden ja sarjakuvantekijöiden muuttuvaan ammatilliseen positioon visuaalisen taiteen kentän ja heitä aiemmin työllistäneen, murroksessa olevan median risteyskohdassa. Samalla sivuan kollektiivisen työskentelyn tuottamaa estetiikkaa.

Terminologia

Sarjakuvan kentällä ei ole ollut keskustelua kuratoriaalisista käytänteistä. Maria Lind määrittelee kuratoriaalisen moniulotteisena roolina, joka sisältää kritiikkiä, editoimista, opettamista ja varainhankintaa.⁴ Hän jatkaa pohtineensa, kuinka ”kuratoriaallinen” voi

³ Olen käyttänyt muistini tukena Feministisen sarjakuvatoiminnan arkistoitua blogia

<http://feministinarsjakuva.sarjakuvablogit.com/>

sosiaalisen median tilejä

<https://www.facebook.com/FeministinenSarjakuvatoiminta>

https://www.instagram.com/femicomix_finland

sekä jaetun Drive-kansiomme tiedostoja.

sisältää kaikki nämä eri roolit ikään kuin löyhänä metodologiana jota eri ihmiset käyttävät vaihtelevassa määrin. Hän ajattelee kuratoinnin olevan tapa ajatella keskinäisten yhteyksien kautta: sen avulla voi yhdistää esineitä, kuvia, prosesseja, ihmisiä, paikkoja, historioita ja diskursseja fyysisessä paikassa aktiivisena toimijana. Seurauksena syntyy vääntöä, käänteitä ja jännitteitä. Tässä mielessä ”kuratoriaalinen” muistuttaa kustannustoimittajan työtä, erotuksena se, että valikoima aineistoja ja suhteita joiden parissa työskennellään on laajempi.⁵

Nykysarjakuvan pursutessa monitaiteisesti kuraattorin tulee seurata perässä. Sarjakuvan kentällä toimiva kuraattori Kim Jooha on käyttänyt termiä ”expanded comics”⁶, laajennettu sarjakuva, tuodakseen sarjakuvan piiriin teoksia, joita ei ole perinteisesti tarkasteltu sarjakuvina. Nykysarjakuvan ja nykytaiteen raja-aidat liudentuvat, jos niitä on koskaan tosiasiallisesti ollutkaan; sarjallinen visuaalinen taidehan on sitä miksi se freimataan.

Feministisen sarjakuvatoiminnan feminismi on moniäänistä, mutta aina antirasistista, radikaaliin inklusiivisuuteen pyrkivää ja suuressa määrin queeria.

Ruangrupa käyttää monikielisiä käsitteitä kuten lumbung, nonkrong, common pot ja ekosistem, jotka olen esittelyt asiayhteydessään luvussa kolme.

⁴ Lind, Maria: *The Curatorial*. 2010. Teoksessa Kuan Wood, Brian (toim.): *Selected Maria Lind Writing*. Sternberg Press. Berliini. s.63.

⁵ Idem.

⁶ Jooha, Kim: 'expanded comics'. *The Comics Journal* #303, 2019. ss.118-119.

Femidistro-myyntipiste Varjokirjamessuilla 27.10.2018. Kuva kirjoittajan.

1.0. Sarjakuvakentälle muodostuneita kuratoriaalisia käytänteitä

1.1. Sarjakuvat, visuaalista taidetta vai kirjallisuutta?

Sarjakuvan ja sarjakuvataiteen tekijöiden paikka on liikkunut kulttuurin kentällä 2000-luvun ensi vuosikymmeninä. Kirjojen lisäksi nykysarjakuva⁷ leviää netissä ja näyttelytilojen seinillä.

Ville Hänninen kirjoittaa selvityksessään *Sarjakuvan paikka* (Kutikuti 2024) että sarjakuva ei ole yksinomaan kirjallisuutta eikä kuvataidetta, vaan se sisältää elementtejä molemmista ja lisäksi yhtäläisyyksiä elokuvaan. Kirjamuotoinen julkaiseminen on keskeinen osa nykysarjakuvan ilmaisua. Kirjastot ja kirjakaupat ovat sarjakuvakustantajille ja sitä kautta taiteilijoille erittäin tärkeitä levityskanavia. (Hänninen 2024, s. 30.)

Sarjakuva asettuu taiteen kentälle yllirajaisesti paitsi ilmaisumuotona, myös esimerkiksi tekijänoikeudellisesti että taiteen rahoituksessa. Sarjakuvan paikka suomalaisessa taidehallinnossa on heittelehtinyt, kuvaa Hänninen: 1990-luvun alussa se asetettiin osaksi muotoilutoimikuntaa, 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä sarjakuva oli hetken osa media-, sarjakuva- ja kuvitustaiteen toimikuntaa, 2010–20-luvuilla laajan visuaalisten taiteiden toimikunnan alla. Vuodesta 2023 sarjakuva on ollut osa monitaiteiden toimikuntaa. Muissa pohjoismaissa sarjakuva kuuluu taidehallinnollisesti kirjallisuuteen. Suomessa tämä näkyy lähinnä yhteytenä kirjastokorvauksiin. (Hänninen 2024, 30.) Kesällä 2026 apurahajärjestelmä uudistuu ja toimikuntien tilalle nimitetään asiantuntijapankki, joka arvioi jatkossa rahoitushakemukset.

Sarjakuva-alan perinteiset rakenteet ovat kokeneet useita murroksia viime vuosikymmeninä. Kustannusalan murros, kirjamyynnin laskeminen, kirjastohankintojen väheneminen⁸ ja lehdistön kutistuminen⁹ ovat vieneet perinteisiä julkaisumahdollisuuksia ja työtilaisuuksia toimittajilta, kuvittajilta ja sarjakuvantekijöiltä. Äänikirjabuumi ei ole koskenut sarjakuvaa. Sarjakuvakirjojen myyntiä voisi verrata kotimaiseen runouteen: isommat kustantajat julkaisevat vuodessa

⁷ Termiä 'nykysarjakuva' on ensi kertaa käyttänyt Arja Miller Kiasman näyttelykatalogissa. Miller, Arja: Esipuhe. 2011. Teoksessa Hänninen, Ville & Römpötti, Harri: *Päin näköä! 16 suomalaista sarjakuvataiteilijaa*. Like. Keuruu. s.7.

⁸ Ville Hänninen (2024): *Sarjakuvan paikka. Nykysarjakuva suomalaisen taiteen kentällä*, Kutikuti. Helsinki. s.62.

⁹ Hänninen 2024, s.6.

nimekkeitä määrän, jonka voi laskea kahden käden sormin. Pienempien kustantajien varassa on suurin osa julkaisemisesta ja kaikki kokeellinen.¹⁰

Viihdeteollisuuden käytänteet kummittelevat yhä alalla. Tämä saattaa vaikuttaa tekijöiden itseymmärrykseen ammatistaan. Yleisen käsityksen mukaan sarjakuva on valmis, kun se ilmestyy painettuna ja laadultaan hyvä, kun sillä on paljon lukijoita. Perinteiset työmahdollisuudet ovat kuitenkin huvenneet painetun median murroksen myötä, nettijulkaisemisesta on vaikea saada rahaa ja niinpä apurahojen merkitys on kasvanut.

Nykysarjakuvan tekijöillä on usein jokin visuaalisen alan koulutus.¹¹ Sarjakuva saattaa myös olla vain osa taiteilijan praktiikkaa. Hanneriina Moisseinen julkaisee sarjakuvakirjoja ja tekee sarjakuviin kytkeytyviä installaatioita ja konsertteja. Edith Hammarin hahmot kertovat tarinaa milloin kirjassa, milloin näyttelytilan seinillä.¹² Ei ole välttämätöntä identifioitua sarjakuvantekijäksi tehdäkseen sarjakuvaa. Kalle Hamm yhdistää sarjakuvan posliinimaalaukseen ja installaatioon ja tekee siitä queeria.¹³ Tiina Pystysen teoksia voi kuvata visuaaliseksi runoudeksi, kuvarunoiksi tai sarjakuvaksi.¹⁴ Ne risteävät myös taidegrafiikan ja kuvituksen kanssa. Näen tässä kehityksessä yhtäläisyyksiä nuoremman polven nykytaiteilijoihin: käytössä on useita praktiikoita, perinteiset taiteiden väliset raja-aidat eivät tunnu merkityksellisiltä.

Sarjakuvataiteilijalle voi kertyä tekijänoikeustuloa niin Sanaston, Kopioston kuin Kuvaston kautta. Näihin kaikkiin täytyy kirjautua, jotta saa lainaus-, kopiointi- ja näyttökorvauksensa. Sarjakuvataiteilijat kuuluvatkin useampaan ammattijärjestöön: esimerkiksi Kuvittajiin, nykysarjakuvayhdistys Kutikutiin, Sarjakuvantekijöihin, Grafiaan ja Muu ry:hyn.

Sarjakuvataiteilija tarvitsee osin samaa, osin toisenlaista ammatillista tietoa kuin kuvataiteilija, kuvittaja tai kirjailija. Visuaalisen alan koulutus on saattanut antaa ammatilliset valmiudet vain asiakaslähtöisestä tai visuaalisen taiteen kentälle sopivasta näkökulmasta. Tekijä tuskailee, pitäisikö hakea apurahaa vai asiakkaita?

Uudenlainen sarjakuvataiteilijuus tarvitsee uudenlaisia tukirakenteita. Kustannustoimittaja ei enää riitä, jos taiteilija ei ole tekemässä julkaistavaa

¹⁰ Ranta, Ville (2007 / 2019): Tappakaa Kirjavälitys! Kuolema Suomalaiselle Kirjakaupalle! Teoksessa Rönkkö, Heikki & Tiainen, Tuomas (toim.): *Jätti-Kuti The Thick Book of Kuti*. Kutikuti & Zum Teufel. Helsinki & Turku. s.49.

¹¹ Hänninen 2024, s.30.

¹² Ks. esim. kirjat *Homo Line* (2020) ja *Portal* (2023), Förlaget, Helsinki. Näyttelyistä *My Eyes Are Like Funnels, My Ass Is a Hand*, Moderna Museet, Tukholma 21.9.2024-09.03.2025. ja *Boots Filled with Water*, Aineen taidemuseo, Tornio 28.11.2025 - 22.5.2026.

¹³ <https://www.kallehamm.fi/2021/08/13/minor-civilization/> Haettu 24.3.2026.

¹⁴ Hänninen 2024, s.14.

painotuotetta tai taiteellisen prosessin lopputulemaa ei ole päätetty prosessin alkaessa. Esimerkiksi tällaisiin tarpeisiin kuraattori voi vastata.

1.1.2. Perinteisiä yhteisöllisyyden muotoja

Suomessa sarjakuvien tekeminen on ollut yksinäistä puurtamista. Työtovereita ovat olleet toimituksen tai kustantamon työntekijät. Joillakin sarjakuvapiirtäjillä on ollut työtoverina käsikirjoittaja. Yleisöä ja kollegoita on tavattu kirjamesseilla ja sarjakuvafestivaaleilla. Työskentely on tapahtunut pääsääntöisesti kotona tai työhuoneella, harvoin työntajan tiloissa. Nykyään omakustantaja saattaa tehdä useimmat työvaiheet julkaisemiseen ja markkinointiin saakka itse. Palautetta lukijoilta tulee esimerkiksi blogialustan tai Instagramin kommentteihin tai myyntitapahtumissa, joissa tekijä kohtaa ostajan suoraan myydessään julkaisuja itse.¹⁵

Kuraattori Maria Lind muistuttaa, että myös yksin työskentelevä taiteilija on riippuvainen muista: kustannustoimittajasta, kustantajasta, painopaikasta, somealustoista, sähköverkoista, nettiyhteydestä, ruoantuottajista. Olemme kietoutuneita keskinäisen riippuvuuden verkkoon. Erityisesti miestaiteilijoiden työskentelyn edellytys on usein ollut heitä ympäröineiden naisten näkymätön tuki.¹⁶ (Lind 2010, s. 183.)

Pohjois-Amerikassa ja Aasiassa edelleen toimiva studiosysteemi on ollut tyypillinen työyhteisö kaupallisen sarjakuvan saralla. Sarjakuvastudio on muistuttanut fordilaista tehdasta. Studiot syntyivät 1930-luvulla Yhdysvalloissa sarjakuvan ollessa hetken aikaa kaikkein suosituin populaarikulttuurin muoto ennen television keksimistä. Studioissa jokaisen työvaiheen on tehnyt eri taiteilija: on käsikirjoittaja, luonnostelija, tussaaja, tekstaaaja ja värittäjä. Tekijänoikeus on jäänyt kustantajalle. Taiteilijoille on maksettu palkkaa tai useammin sivukohtaista korvausta. Taiteilijat ovat olleet työntekijäasemassa tai alihankkijoita. Esimerkiksi Teräsmies-hahmon keksijät Jerry Siegel ja Joe Shuster sekä heidän perikuntansa käyvät edelleen epäedullisten tekijänoikeussopimusten seurauksena oikeutta kustantajia vastaan. Taiteellinen työ on tuottanut studioille tuloa tekijänoikeuksien kautta vuosikymmenien ajan, samaan aikaan hahmon luoneet taiteilijat elivät köyhyydessä vailla yhteiskunnallisia turvaverkkoja.

1.2. Sarjakuva osana yhteiskuntaa

¹⁵ Gandolfo, A. ja Turnes, P. 2020, s.5. Omakustantamisen nousu on avannut tietä sarjakuvakentälle naisille ja vähemmistöille myös muualla maailmassa. Gandolfo, A. ja Turnes, P. (2020). Chicks Attack! Making feminist comics in Latin America. *Feminist encounters: A Journal of Critical Studies in Culture and Politics*, 4(1), 04. <https://doi.org/10.20897/femenc/7908>. s.20.

¹⁶ Lind, Maria: The collaborative Turn. 2010. Teoksessa Kuan Wood, Brian (toim.): *Selected Maria Lind Writing*. Sternberg Press. Berliini. s.183.

Vaikka sarjakuvan kentällä ei ole käytetty kuratoriaalisia käsitteitä, kentälle on muodostunut omanlaisiaan kuratoriaalisia käytänteitä. Korealais-kanadalainen feministinen kuraattori Kim Jooha on tuonut kuratoriaalisia keskusteluja ja uusia käsitteitä sarjakuvan piiriin. Hän on muun muassa uudelleentulkinnut sarjakuvan ja nykytaiteen suhteita sekä tehnyt näkyväksi sarjakuvan historiankirjoituksen valtarakenteita.¹⁷

Jooha kirjoittaa, että sarjakuva, kuten muutkin taiteet, on osa yhteiskuntaa.¹⁸ Sarjakuvateokset eivät ilmesty yhtäkkiä tyhjästä. Omakohtaiset valinnat sekä erilaiset tuotantoon ja jakeluun liittyvät toimintatavat ja perinteisiksi muodostuneet käytänteet vaikuttavat lopputulokseen. Jonkun kustantamon kustannustoimittaja täytyy tehdä kustannuspäätös ja valita taiteilija ja teos. Valintapäätökseen vaikuttavat esimerkiksi kustantamon resurssit sekä kustannustoimittajan henkilökohtainen maku, ennakkoluulot ja arvostukset. Levittäjät ottavat jakeluun vain tunnettujen tekijöiden teoksia, jotka täyttävät toivotut ulkoiset kriteerit, esimerkiksi ovat kovakantisia ja täyttävät jonkun tietyn sivumäärän. Jälleenmyyjät, kirjakauppiat ja kirjastot saattavat ottaa teosta vain pieniä määriä. Jälleenmyyjät asettavat teoksia esille sen mukaan miten myyviä arvelevat niiden olevan. Pienlehtien myyntitapahtumissa on esillä vain pieni osa pöytää hakeneista taiteilijoista ja julkaisijoista, koska käytettävissä oleva tila ja resurssit ovat rajalliset. Lukija valitsee käyttää aikansa tietyn teoksen eikä jonkun toisen parissa, ehkä koska on lukenut sitä kehuvaan kritiikkiin. Valittu media, josta kritiikki on luettu on puolestaan valinnut nostaa esiin juuri tämän kriitikon äänen. (Jooha 2023)

Teoksen tuotannon ja jakelun joka vaiheessa edellä luetellut välittäjätahot tekevät subjektiivisia valintoja muokaten teosta ja sen vastaanottoa omien näkemystensä ja ennako-oletustensa pohjalta. Pienellä kentällä, kuten nykysarjakuvassa, myös taiteilijat ovat joskus tässä välittäjäroolissa. Välittäjät käyttävät valtaa maun muokkaajina nostamalla esiin ja arvostamalla tiettyjä teoksia, huolimatta "taiteellisen korkeatasoisuuden" kriteerien omavaltaisuudesta. On aiheellista kysyä, kuka saa kirjoittaa sarjakuvien historian. (Jooha 2023)

Hyvä esimerkki näistä sekoittuneista rooleista on Kuti-lehti, nykysarjakuvayhdistys Kutikuti ry:n vuodesta 2006 neljä kertaa vuodessa julkaisema sarjakuvalehti. Alun perin idea oli julkaista sarjakuvia ilmaisjakelulehtenä ja näin tehdä Kutikutin estetiikkaa tutuksi yleisölle. Tabloidin painatus oli niin halpaa, että se oli mahdollista rahoittaa mainoksilla. Kuti toteuttaa avoimen haun numeroita pari kertaa vuodessa. Lehden toimittajaksi voi hakea kuka tahansa Kutikutin jäsentäiteilija ja joskus ilmestyy myös ulkopuolisten toimittamia teemanumeroita. Esimerkiksi Turun yliopiston Sarjakuva ja siirtolaisuus -hanke toimitti teemanumeron korvaamaan pandemian vuoksi peruttua

¹⁷ <https://solrad.co/kim-jooha-best-comics-of-the-decade> Haettu 24.3.2026.

¹⁸ <https://kim-jooha.tumblr.com/post/190056865767/canadian-futures-of-comics-at-fumetto-2019> Haettu 24.3.2026.

hankeseminaaria. Myös Feministinen sarjakuvatoiminta on toimittanut yhden numeron vuonna 2016.¹⁹ Numeroon oli avoin haku. Kutikutin muututtua työhuonekollektiivista nykysarjakuvayhdistykseksi sen jäseniksi on hakeutunut enenevässä määrin muita kuin miehiä. Jäsenistössä on myös monia Feministiseen sarjakuvatoimintaan osallistuneita.

Jooha jatkaa, että jokainen taideteos on yhteistyön tulosta: taiteilijoiden ja välittäjien, taiteilijoiden ja taiteilijoiden, silloinkin kun yhteistyötä ei tietoisesti myönnetä tai tajuta. Taiteilija puolestaan kuuluu usein taiteelliseen verkostoon tai yhteisöön, jolla on jaettu taiteellinen näkemys, osaaminen ja tietämys. Yhteisö tarjoaa jäsenilleen jatkuvaa rakentavaa palautetta taiteilijoina ja yleisönä. Se tarjoaa taiteilijalle myös sosiaalista ja emotionaalista tukea. (Jooha 2023)

Joohan mukaan yhteistyö, verkosto tai yhteisö voi toteutua monella tapaa: vertaisryhmänä, mestari-kisälli-suhteena tai vaikka sosiaalisen median palautteen avulla. Tällaisilla ystävyyttä ja työryhmää sekoittavilla verkostoilla on ollut olennainen merkitys kautta modernin taiteen historian (kuten abstrakti ekspressionismi, poptaide, minimalismi, fotorealismi ja niin edelleen). Tämä pätee myös sarjakuvan kentällä. (Jooha 2023)

Usein taiteilijat myös itse toivovat tällaista yhteistyötä. Toive yhteisöllisyydestä nousi esiin esimerkiksi Kutikutin jäsenkyselyssä vuonna 2024. Visuaalisten alojen koulutus ei kuitenkaan varsinaisesti anna työkaluja kollektiiviseen työskentelyyn. Tässä kohtaa olisi hyötyä kuratoriaalisista tai vaikkapa yhteisöpedagogisista työkaluista.

1.2.1. Sarjakuvakentän tukirakenteita ja -verkostoja

Kirjoittaessaan kanadalaisesta nykysarjakuvasta Jooha painottaa ruohonjuuritason infrastruktuuria, joka rakentuu suurelta osin vapaaehtoistyölle. Tämä rakennelma muodostuu taiteilijoista ja ei-taiteilijoista kuten kustantajista, jakelijoista, kirjastoista, taidekouluista ja festivaaleista. Jooha jatkaa luettelemalla kanadalaisia toimijoita, joiden verkosto mahdollistaa kanadalaisen nykysarjakuvan olemassaolon. Lainaan hänen ajatustaan ja sovellan sitä suomalaisen sarjakuvakenttään. Suomalaista sarjakuvakenttää ylläpitävät esimerkiksi Turun sarjakuvakauppa, jolla on liikkeet Turussa ja Oulussa; Oulun sarjakuvakeskus ja Oulun sarjakuvafestivaalit, Tampere kuplii ja muut vastaavat sarjakuvatapahtumat; Aalto-yliopiston sarjakuvan sivuaine; Muurlan, Limingan ja Kymenlaakson opistojen sarjakuvalinjat; kirjastot; Suuri Kurpitsa- ja Zum Teufel-kustantamot.

Erona Kanadaan Suomessa mukaan tulee laskea myös alan järjestöt: muun muassa Suomen sarjakuvaseura ja sen koulutustoiminta, Helsingin sarjakuvafestivaalit, Sarjainfo-lehti, Puupäähättupalkinto; alan tekijöiden ammattijärjestö Sarjakuvantekijät, joka jakaa Kopiosto-apurahoja ja Vuoden sarjakuvateko-palkintoa;

¹⁹ https://www.kutikuti.com/kuti_pdf/Kuti40.pdf Haettu 24.3.2026.

nykysarjakuvayhdistys Kutikuti ry sekä Feministinen sarjakuvatoiminta -verkosto, jonka toimintaa kuvailen tarkemmin toisessa luvussa.

Nämä verkostot ilmestyvät, muuttuvat ja katoavat kaiken aikaa, toteaa Jooha Kanadan tilanteesta. Ehkä voi sanoa, että tilanne Suomessa on jossain määrin vakiintunut: Suomen sarjakuvaseura on toiminut vuodesta 1971 ja Sarjakuvantekijät vuodesta 1996. Festivaaleja on Helsingissä järjestetty vuodesta 1979. Vaikka jatkuvaa tilastotietoa tai pitkiä sarjoja ei olekaan saatavilla, voidaan todeta että 1990-luvulla ilmestyneissä tutkimuksissa on jo esiintynyt samoja toimijoita. Hävinneitäkin on: Kemin sarjakuvapäiviä järjestettiin 35 vuoden ajan, viimeisen kerran vuonna 2016. Sarjakuvaopetusta tarjonneiden kansanopistojen huippuvuodet ovat takanapäin, satojen opiskelijoiden tilalla on enää kymmeniä ja viiden-kuuden opiston sijaan sarjakuvaa voi opiskella enää kolmessa. Koulutuksen ja kulttuurin rahoituksen yleinen vastatuuli näkyy myös sarjakuvassa.

Sosiaalisen turvaverkon toimivuus on erityisen tärkeää niin niukkaresurssisella alalla kuin sarjakuva (Jooha 2021). Kulttuurialalla toimivien ihmisten erilaisten tulolähteiden kuten tekijänoikeustulojen, osa-aikaisen työn kuten opettamisen ja vaikkapa apurahojen sovittaminen muuhun sosiaaliturvaan kuten työttömyyskorvaukseen tai asumistukeen on tällä hetkellä hyvin hankalaa. Ohjeistus on sekavaa ja mahdollisesti keskenään ristiriitaista. Tulomuotoja huomioidaan eri tavoilla riippuen siitä onko kyseessä työmarkkinaviranomainen, eläkevakuuttaja tai verottaja. Taiteilijoita myös ajetaan yksinyrittäjiksi, vaikka edellytykset yritystoimintaan ovat heikot. Taiteen rahoituksen puolustamisen rinnalla taiteilijajärjestöjen kannattaisi ajaa sosiaaliturvan uudistamista esimerkiksi perustulon suuntaan.²⁰ Suurin osa taiteilijoista tarvitsee yhteiskunnan tukea aika ajoin.

1.2.2. Taiteen edistämiskeskusten uudet kriteerit yhteisöavustuksille

Taiteen edistämiskeskus loi vuonna 2024 kestäväen toiminnan kriteerit yhteisöille, jotka saavat siltä rahoitusta. Raportoinnissa ja arvioinnissa tulee huomioida, miten yhdenvertaisuus, kulttuurinen moninaisuus, työhyvinvointi ja sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuvat, millä tavoin toiminnassa on huomioitu kestävä kehitys, ovatko yhteisön työstä maksamat palkat ja korvaukset alan reilujen käytäntöjen mukaisia sekä onko hakijalla ohjeistus epäasiallisen käyttäytymisen ja häirinnän ehkäisemiseksi.²¹

Monet edellä luetelluista käytännöistä ovat sellaisia, joita työpaikoilla tavanomaisesti tulee noudattaa. Näiden pitäisi olla minimi vapaassa työssäkin. Kahdeksan tunnin työpäivä ja vapaat viikonloput ovat oikeuksia, joiden puolesta on taisteltu henkensä edestä. Taiteilijan tai kulttuurialan yksinyrittäjän tulisi intohimotyössään sallia nämä myös itselleen. Intohimoinen suhtautuminen työhön yhdistettynä epävarmaan

²⁰ Minna Henriksson: *When Artists Protest*, luento Taidekoulu Maa X Catalysti 5.2.2026

²¹ ks. esim. <https://www.haeavustuksia.fi/fi/haku/va-kuvi-2025-4/hakuilmoitus/perustiedot> Viitattu 24.2.2026

toimeentuloon saattaa hämärtää käsitystä tarpeesta tasapainoon työn ja muun elämän välillä. Alan prekaarisuus ja huoli toimeentulosta ajavat takomaan kun rauta on kuuma.

Mielestäni julkista rahoitusta saavien tahojen pitäisi pyrkiä toiminnassaan läpinäkyvyyteen ja aktiiviseen inklusiivisuuteen. Olisi moraalisesti oikein ja reilua keskustella esimerkiksi kaanonista ja sen muotoutumisesta, vallasta ja inklusiivisuuden periaatteista. Kulttuurialan toimijoilla olisi tarvetta tarkistaa omia näkemyksiään esimerkiksi meriiteistä, osallisuudesta ja monenlaisista yleisöistä. Uusien suomalaisten tarinoita ei sarjakuvassa juuri näy Plenty-kollektiiviä ja Maailman sarjakuvien turvapaikanhakijoiden kanssa tekemiä ruohonjuurisarjakuvia lukuun ottamatta. Taiteen ja elämän tulisi olla yhtä ja noudattaa samoja arvoja. Monialaisuus on mahdollisuus: taiteilijoiden monenlaiset taustat tuovat mukanaan monenlaisia taitoja ja mahdollisuuden oppia toinen toisiltaan.

1.3. Sarjakuvan institutionaalinen asema suomalaisessa taidehallinnossa

Tilastotietoa sarjakuvasta on vaikea löytää. Sarjakuva-alalla ei ole omaa tiedotuskeskusta tai muuta yhdistävää tahoa, joka kokoaisi alan tunnuslukuja. On epäselvää, miten ala on kehittynyt tai seuraako muutosta kukaan, pitkät aikasarjat puuttuvat. Alan yleisjärjestö Suomen sarjakuvaseura ry. toimii niukoilla resursseilla. Sarjakuvan kulttuuripoliittisesta asemasta on julkaistu Merja Heikkisen selvitys *Sillä välin toisaalla...*²² vuonna 1991 sekä Heikki Jokisen *Tuolien välistä omalle pallille 2001*.²³ Kymmenen vuotta myöhemmin ilmestyi vielä osin tilannetta seurannut Jokisen toimittama artikkelikokoelma *Sarjakuva Suomessa. Historiasta, asemasta, kielestä*.²⁴ Nykysarjakuvayhdistys Kutikutin julkaisema, Ville Hännisen tuottama *Sarjakuvan paikka*²⁵ pyrki paikkaamaan tutkimustiedon puutetta vuonna 2024.

Esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa *Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta. Nykytila ja kehittämissuhteet* todetaan sarjakuvasta vain, että Suomen kustannusyhdistys kerää sarjakuvakirjojen kustannus- ja myyntitietoja jäsenistönsä osalta. Julkaisun mukaan kirjastotilastoista ei ole saatavilla sarjakuvien lainaus- tai kokoelmamääriä erikseen. Kirjastojen tietojärjestelmät ovat kuitenkin niin tarkkaan luokiteltuja, että tällainen luokkakohtainen tieto on tarvittaessa saatavilla, mutta sitä ei ole jalostettu tilastoksi saakka.²⁶

²² Heikkinen, Merja (1991): *Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu nro 12. VAPK-kustannus. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

²³ Jokinen, Heikki (2001): *Tuolien välistä omalle pallille – sarjakuva valtion taidehallinnossa*. Opetusministeriö. Helsinki.

²⁴ Jokinen, Heikki (2011): *Sarjakuva Suomessa. Historiasta, asemasta, kielestä*. Avain. BTJ Finland. Helsinki.

²⁵ Ville Hänninen (2024): *Sarjakuvan paikka. Nykysarjakuva suomalaisen taiteen kentällä*, Kutikuti. Helsinki.

Suomalainen sarjakuva vietti satavuotisjuhlia vuonna 2016. Juhlavuoden jälkeenkin moni asia taidemuodon menneisyyden säilyttämisessä, nykytilanteessa ja tulevaisuudessa on ratkaisematta. 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa ilmestyneiden selvitysten toimenpide-ehdotukset ovat yhä suurelta osin käypää tavaraa (Heikkinen 1991, Jokinen 2002). Sarjakuvalle ja muulle käyttökuvalle kuten kuvituksille ei ole määritelty vastuullisia muistiorganisaatioita TAKO-luokituksessa. Viimeisen vuosikymmenen aikana on ollut yksittäisiä yrityksiä ratkaista tilannetta joiltakin osin: Suomalaisen kirjallisuuden seura on alkanut ottaa vastaan sarjakuvakirjojen tekijöiden kirjallisia aineistoja kuten kirjeenvaihtoa. Kansalliskirjastolle päätyvät arkistokappaleet Suomessa painetuista kirjoista. Originaalien, luonnosten ja esimerkiksi luonnoskirjojen osalta tilanne on auki. Aineistot hajaantuvat useaan paikkaan.

1.3.1. Sarjakuva-alan järjestöt

Sarjakuvan tukirakenteiden kenttä on järjestäytynyt pääosin yhdistyksiksi. Tämä rakenne on yleinen kulttuurialalla. Jaottelen toimijat tässä sarjakuvan yleisjärjestöihin sekä taiteilijoiden järjestöihin. Alan yleisjärjestö Suomen sarjakuvaseura ry. on perustettu 1971 tarkoituksenaan toimia sarjakuvan puolesta. Tätä tavoitetta se pyrkii toteuttamaan järjestämällä kokouksia sekä harjoittamalla koulutus-, tiedotus-, tutkimus- ja arkistointitoimintaa, pyrkimällä tukemaan suomalaisia sarjakuvan ja joukkoviestintäpiirustusten tekijöitä muun muassa neuvontatyöllä, pitämällä yhteyttä suomalaisiin ja ulkomaisiin kustantajiin ja alan järjestöihin.²⁷ Sarjakuvaseura kustantaa alan uutisia, arvosteluja ja muita artikkeleita julkaisevaa Sarjainfo-lehteä neljä kertaa vuodessa, tuottaa alalle tärkeää tapahtumaa Helsingin sarjakuvafestivaaleja sekä järjestää koulutusta monenikäisille harrastajille ja ammattilaisille pääasiassa Helsingin sarjakuvakeskuksen kautta. Lisäksi Sarjakuvaseura on järjestänyt monenlaisia määräaikaista hankkeita, mm. residenssejä, näyttelyitä, sarjakuvavientiä, koulutusta, arkistointia ja lobbaamista. Sarjakuvaseuran resurssit ovat vaihdelleet suuresti poliittisten tuulten sekä henkilöresurssien mukaan.

Muita yleisjärjestöjä ovat paikalliset sarjakuvaseurat Joensuun sarjakuvaseura, Keski-Suomen sarjakuvaseura, Oulun sarjakuvaseura, Tampereen sarjakuvaseura, Turun sarjakuvaseura sekä Kemin sarjakuvakeskus. Alueelliset sarjakuvaseurat järjestävät esimerkiksi työpajoja, koulutusta, julkaisuja ja tapahtumia. Osa toiminnasta on valtakunnallista, esimerkiksi Tampereen sarjakuvaseuran Sarjari-lehti tai Oulun sarjakuvakeskuksen residenssit. Avoimen jäsenyyden kautta yleisjärjestöksi lukeutuu myös Maailman sarjakuvat ry, joka keskittyy sarjakuvaan aktivismin välineenä.²⁸

²⁶ Haanpää, Susanna, Manu, Samuli & Siltanen, Kirsi: *Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta. Nykytila ja kehittämissuhteet*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:13. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. s.39.

²⁷ <https://sarjakuvaseura.fi/sarjakuvaseura/saannot/> Haettu 26.9.2025.

Sarjakuvataiteilijoiden ja alan ammattilaisten järjestöjä ovat nykysarjakuvayhdistys Kutikuti sekä Sarjakuvantekijät ry. Suomen ensimmäinen BIPOC-sarjakuvayhteisö Plenty-kollektiivi aloitti toimintansa 2022.²⁹ Sarjakuva-alan ammattilaisia on jäsenenä myös Grafiassa, MUU ry:ssä, Kuvittajissa, Freelancegraafikoissa, Animaatiokillassa, Journalistiliitossa ynnä muissa. Osittain kyse on tekijänoikeuksista: mikäli taiteilija toimii monilla aloilla, Kopiosto-valtakirja kannattaa jättää useamman jäsenjärjestön kautta, jotta saa tekijänoikeuskorvauksensa niin tekstintuottajana (jos on kirjoittanut omien sarjakuviansa käsikirjoitukset) kuin kuvantekijänä.

Alan järjestöistä Suomen sarjakuvaseuran rahoitus tulee suoraan Opetus- ja kulttuuriministeriöltä³⁰, muut järjestöt saavat vaihtelevasti Taiken järjestötukia, paikallista rahoitusta ja hankeapurahoja. Sarjakuvantekijät saa lisäksi osuutensa Kopiostorahoista³¹, mutta ne se jakaa suoraan tekijöille apurahoina. Lisäksi kaikki keräävät jäsenmaksuja. Yleisjärjestöjen jäseniksi on vapaa pääsy kaikilla sarjakuvaharrastajilla ja -ammattilaisilla. Taiteilijoiden järjestöjen jäsenyyksille asetetaan erilaisia ammatillisuuteen liittyviä ehtoja.

Monien taiteenalojen olemassaolo vaarantuisi ilman julkista tukea, Heikkinen toteaa. Kotimaisen sarjakuvatuotannon kaupalliset markkinat ovat pienet. Suomen pieni kieli- ja markkina-alue on keskeinen syy siihen, että julkinen tuki on nähty välttämättömäksi eri taiteenaloilla. Sarjakuvien tuotanto on toiminut toisenlaisten rakenteiden varassa kuin perinteiset taidemaailmat, kirjoittaa Heikkinen. Kirjoitusaikana taidetoimikuntajärjestelmän ulkopuolelle jäi suuri määrä taiteenaloja, myös sarjakuva. Toimikuntajärjestelmän puitteissa sarjakuvan asemassa on tapahtunut paljon seilaamista sitten 90-luvun. (Hänninen 2024, s. 30.) Myös itse toimikuntajärjestelmä on muuttunut useaan otteeseen.

1.4. Sarjakuvan ja visuaalisten taiteiden risteämisistä

Kuraattori Kim Jooha käyttää ilmaisua laajennettu sarjakuva³² sarjakuvista, joita ei ole alun perin tarkoitettu luettavaksi sarjakuvan piiriin. Jooha ehdottaa, että sarjakuvaa

²⁸ <https://worldcomics.fi> Haettu 26.9.2025.

²⁹ "Plenty collective gathers international BIPOC comic makers to work together. We have published three comic zines Body Politics, Layers and Food."

https://www.instagram.com/plenty_collective?igsh=czd5NnRnbmZsYzQ4 Viitattu 17.3.2025

³⁰ 127000 € vuonna 2024. *Suomen sarjakuvaseuran toimintakertomus 2024*, s. 6. Suomen sarjakuvaseura ry: Helsinki. 2025. https://issuu.com/sarjakuvakeskus/docs/suomen_sarjakuvaseuran_toimintakertomus_2024

³¹ Kopiosto on tekijänoikeusjärjestö, joka kerää korvauksia tekijänoikeuksien alaisen materiaalin kopioinnista ja tilittää ne takaisin oikeudenhaltijoille ja heitä edustaville järjestöille.

<https://kopiosto.fi/kopiosto/kopiosto/toiminta/> Haettu 18.11.2025

³² Jooha, K (2019, February 5) *Comics as a Visual Communications System and Erasing the Boundaries*. The Comics Journal. Fantagraphics. 118-119.

tulisi tarkastella osana visuaalista kommunikaatiojärjestelmää, joka on ollut olemassa aikojen alusta asti kaikissa kulttuureissa.

Laajennettu sarjakuva on sarjakuvakeskeinen lähestymistapa, jossa erilaisia visuaalisen kommunikaatiojärjestelmän ilmentymiä voidaan tarkastella sarjakuvina tekijän intentioista riippumatta. Esimerkkeinä Jooha luettelee keskiaikaiset käsikirjoitukset, keskiamerikkalaiset koodeksit, Bayeux'n seinävaatteen, piktogrammit, infografiikan, taiteilijakirjat, sarjalliset maalaukset, maalaukset ja piirroksot joissa on mukana sanoja, jaetut kuvat elokuvassa, kuvakirjat, kollaasit, Charlotte Solomonin teoksen *Life or Theatre*, David Shrigleyn piirroksot ja niin edelleen. Käsite laajennettu sarjakuva painottaa visuaalisen kommunikaatiojärjestelmän yleispätevyyttä kautta ihmiskunnan historian erilaisissa taiteellisissa ja kulttuurissa medioissa. Sarjakuva on vain yksi näistä medioista. Tarkastelutapa avaa näkymän sarjakuvan monipuolisiin mahdollisuuksiin. Puhuttaessa laajennetusta sarjakuvasta tavoitteena on hävittää raja-aitoja ja tehdä näkyväksi monipuolisempi tapa tuottaa ja keskustella siitä mikä on sarjakuvaa ja mitä sarjakuva on. Raja-aidat ovat luontaisesti sattumanvaraisia ja keinotekoisia, sillä visuaalisen kommunikaatiojärjestelmän ilmentymät ovat niin moninaisia. Tämä moninaisuus on suorastaan ominaista sarjakuville ja visuaalisen kommunikaatiojärjestelmän ilmentymille. Narratiivisuuden taakasta vapaat ”ei-sarjakuvat” tuovat esiin uudenlaisia mahdollisuuksia sarjakuvailmaisusta. (Jooha 2019, s. 119.)

Jooha jatkaa, että lopullisen rajan vetäminen sarjakuvan ja muiden taiteenlajien välille on sattumanvaraista, keinotekoisia ja lopulta mahdotonta, sillä nämä visuaaliset kommunikaatiojärjestelmät ovat moninaisia. Esimerkiksi Sol Lewittin taiteilijakirjat ja Jennifer Bartlettin *Rhapsody* voidaan lukea sarjakuviksi tässä katsantokannassa.

Monille uuden sukupolven sarjakuvantekijöille on luontevaa työskennellä useilla aloilla, ei vain sarjakuvassa. Heillä on taiteellista koulutusta ja kokemusta teoksiensa esittelemisestä myös näyttely-ympäristössä. Taiteilijoille kuten Aidan Koch sarjakuva ja gallerianäyttelyt eivät ole vastakkaisia. Molemmat ovat samalla jatkumolla, ihmisten vuosituhansien aikana kehittämän kuva-kielen käyttämistä itseilmaisuuksiin. Jooha mainitsee, että monet kuvataiteilijat ja kirjoittajat kuten Isidore Isou, Henri Michaux, Öyvind Fahlström, Joe Brainard, Cy Twombly ja bpNichol tutkivat samoja visuaalisen kommunikaatiojärjestelmän universaaliuden, moninaisuuden ja heterogeenisyyden kysymyksiä. Ei ole mitään syytä olla käsittelemättä niitä yhdessä koska ne tutkivat samoja kysymyksiä. (Jooha 2019, s. 119.)

Kuraattoreiden ja muidenkin visuaalisista taiteista kiinnostuneiden voi odottaa tuntevan taiteita monialaisesti, myös sarjakuvaa. Nuoremmissa taiteilijasukupolvissa monialaisuus on yleistä ja sarjakuva on osa monen praktiikkaa, sillä kuvataidekouluissa ja kansanopistoissa on voinut opiskella sarjakuvaa tavoitteellisesti 2000-luvun alusta.

Ilmaisumuoto on moninainen ja sen vaikutukset visuaalisiin taiteisiin ulottuvat syvemmälle kuin vain poptaiteellisiin lainauksiin.

Hehkeä nidelmä -pienlehden tekotalkoot Zineton-zinemaratonissa Poimu-työhuoneella Helsingin Vallilassa 1.10.2022. Ee, Shambhavi, Mirja, Emma, Minkki. Kuva kirjoittajan.

2.0. Feministinen sarjakuvatoiminta -verkosto

2.1. Tilanne, johon Feministinen sarjakuvatoiminta syntyi

Sarjakuvatutkija Leena Romu on tutkinut suomalaista feminististä ja naisten tekemää sarjakuvaa. Ennen kuin Feministinen sarjakuvatoiminta aloitti toimintansa, Suomessa oli ilmestynyt kolme kollektiivista feminististä sarjakuvajulkaisua: Naarassarjat (1992-1993, 7 numeroa), Nettinarttu-verkkolehti (2004-2009, 17 numeroa) ja Irtoparta (2001-2007, 8 numeroa).³³ Olin mukana perustamassa näistä kahta, Naarassarjoja ja Nettinarttua. Ensin mainitussa olin päätoimittaja³⁴ ensimmäisessä neljässä numerossa. Jälkimmäisessä roolini oli taustatukena ja mahdollistajana: kutsuin työryhmän koolle, tutustutin kiinnostuneita toisiinsa ja neuvoin rahoituksen hakemisessa.

1980-luvulla kotimaiset sarjakuvalehdet olivat enimmäkseen miesten tekemiä ja julkaisemia. Naiset olivat harvinaisia myös omakustanteisissa pienlehdissä. Lisäksi naiset olivat harvinaisuuksia sarjakuvafestivaalien järjestämässä sarjakuvakilpailuissa. 1990-luvun alussa Sarjainfo-lehdessä oli useita useita artikkeleita naissarjakuvasta³⁵. (Romu 2024, 22.) Muistan lukeneeni Romun mainitsemia artikkeleita. Niiden kautta löysin sarjakuvakaupoista vanhoja numeroita naisten yhdessä toimittamista, feministisiä kysymyksiä käsitelleistä amerikkalaisista underground-sarjakuvalehdistä kuten *Wimmen's Comics* (1972-1992), *Tits & Clits* (1972-1987) ja *Twisted Sisters* (1976-1996). Kirjastossa luin *Akkaväki*- ja *Naisten Ääni* -lehtiä sekä kirjoja, joita niissä vinkattiin. Muutettuani Helsinkiin 1989 hakeuduin mukaan Naisunionin ja Suomen sarjakuvaseuran toimintaan. Pääsin avustamaan *Naisten Ääni* -lehteä sarjakuvillani ja kuvituksillani. Minut valittiin Suomen sarjakuvaseuran puheenjohtajaksi 1991. Feministisen toiminnan ruohonjuuritaso ja sarjakuvakentän valtarakenteet tulivat havainnollisesti tutuiksi.

Kim Joohan mukaan 70-luvun amerikkalaiset feministiset underground-sarjakuvat heijastelivat paitsi alan räikeää misogyniaa, myös toisen polven feminismin eli naisten vapautusliikkeen kulttuurista vaikutusta. 90-luvun vain naistekijöille rajatut antologiat saivat vaikutteita aikansa Riot Grrrl-liikkeestä³⁶ ja pienlehdistä sekä kolmannen aallon

³³ Romu, Leena: Säyseän feminiinisyyden ihanteita murskaamassa. 21-38. Teoksessa Oja, Petteri ja Rojola, Johanna (toim). (2025). *Naarassarjat – täydellinen kokoelma*. Turku: Zum Teufel. Englanninkielinen alkuperäisartikkeli Romu, L. 2022. Smashing the ideals of docile femininity – Humorous strategies of feminist resistance in Finnish women's comics magazines of the 1990s and 2000s. *European Comic Art* 15 (1), 7–25.

³⁴ Toimituskunta teki työn yhdessä, mutta lain mukaan lehdelle piti nimetä vastaava päätoimittaja.

³⁵ Romu 2025, 35.

feminismistä. (Jooha 2020)³⁷. Tämä pitää paikkansa myös suomalaisten naissarjakuvalehtien osalta. Naarassarjat-lehdelle etsittiin piirtäjiä ja lukijoita julkaisemalla vaihtomainoksia muissa pienlehdissä, ei vain sarjakuvalehdissä vaan myös Naisten Ääni- ja Suomi³⁸-lehdissä.

2.2. Kuinka kaikki alkoi - roolini verkoston alkuvaiheissa

Syksyllä 2013 työskentelin tuottajana Sarjakuvakeskuksella, missä aloitteestani toteutettiin Feministinen sarjakuvavasyksy -tapahtumakokonaisuus, jonka pääasiallisessa suunnittelu- ja toteutusvastuussa olin. Tapahtumakokonaisuuteen kuuluivat neljän päivän residenssi Villa Salinissa ruotsalaisen feministisen Dotterbolaget -sarjakuvakollektiivin ja suomalaisten osallistujien kanssa elokuussa, Dotterbolagetin paneelikeskustelu Helsingin sarjakuvafestivaalien lavalla, keskustelu feminismistä ja sarjakuvasta Kiasmassa festivaalin kansainvälisten vieraiden kanssa, ensimmäinen Femidistro-myyntipiste samoilla festivaaleilla syyskuussa sekä pohjoismainen verkostoitumistapaaminen ja näyttely Hanasaaren kulttuurikeskuksessa lokakuussa.

Helsingin sarjakuvafestivaaleilla Femidistro-myyntipöydässä aloin koota nimiä Feministisen sarjakuvatoiminnan postituslistaa varten. Pian perustettiin myös blogi sarjakuvablogit.com-alustalle³⁹ sekä Facebook-sivu⁴⁰ ja Instagram⁴¹ ulkoista viestintää varten sekä suljettu Facebook-ryhmä keskustelua ja toiminnan suunnittelua varten.

Jälkeenpäin ajatellen kuratoriaalinen käänne omassa työskentelyssäni tapahtui, kun siirryin sarjakuvien julkaisemisen organisoimisesta työpajojen ja residenssien mahdollistamiseen. Samalla aloin pohtia yhdessä tekemisen periaatteita, käsityksiäni sarjakuvasta taidemuotona ja sitä, mitä sarjakuvalla voi tehdä. Toisaalta jo Naarassarjoja tehdessä meillä oli toimituskunta ja myöhemmin yhdistys. Molempiin oli avoin haku lehden sivuilla. En halunnut työskennellä yksin enkä varsinkaan halunnut valta-asemaa. Kaipasin ympärilleni monipuolisia näkemyksiä ja keskustelua.

2.3. Miten Feministiseen sarjakuvatoimintaan osallistutaan?

Nimi Feministinen sarjakuvatoiminta on pitkä ja kömpelö. Nimi on puolittain

³⁶ Riot grrrl on underground-feministinen punk rock -liike, joka sai alkunsa Yhdysvalloissa 1990-luvulla. Se on usein liitetty kolmannen aallon feminismiin. https://fi.wikipedia.org/wiki/Riot_grrrl Haettu 17.3.2026

³⁷ <https://solrad.co/kim-jooha-best-comics-of-the-decade> ja <https://kim-jooha.tumblr.com/post/190159914012/reprints-of-womens-comics-republishing-is-the> Haettu 17.2.2026

³⁸ Suomi-lehti oli vuosina 1982-1996 ilmestynyt suomalainen kulttuurilehti. [https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomi_\(lehti\)](https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomi_(lehti)) Haettu 23.3.2026.

³⁹ <https://feministinsarjakuva.sarjakuvablogit.com/> Sarjakuvablogit-palvelin on arkistoitu vuonna 2024.

⁴⁰ <https://www.facebook.com/FeministinenSarjakuvatoiminta>

⁴¹ https://www.instagram.com/femicomix_finland

parodiallinen, puolittain kunnianosoitus 70-luvun toimintaryhmille. Lyhenteeksi on vakiintunut FemSkt. Kansainvälisissä yhteyksissä käytössä on nimi Femicomix Finland.

Feministinen sarjakuvatoiminta on perustettu 2013 ja muodoltaan lähinnä löyhä verkosto sarjakuvasta kiinnostuneille, sitä tekeville, tutkiville tai lukeville feministeille. Virallista jäsenyyttä ei ole, toiminnassa on mukana kun osallistuu johonkin verkoston tapahtumaan. Niistä saa tietoa esimerkiksi seuraamalla verkostoa sosiaalisessa mediassa. Osallistua voi satunnaisesti tai säännöllisesti.

Verkosto järjestää sekä toimintaa verkoston jäsenille että yleisölle avointa toimintaa. Keskustelu, toimintaehdotukset ja niiden organisointi tapahtuu verkkoalustoilla, aiemmin Facebook-ryhmässä, WhatsApp-ryhmässä ja enenevässä määrin Discordissa. Ulospäin viestitään Instagramissa ja Facebook-seinällä. Eri aikoina on ollut käytössä eri alustoja, pois ovat jääneet esimerkiksi blogi ja Tumblr-alusta. Usein toiminta järjestetään yhdessä isompien toimijoiden kanssa kuten sarjakuvafestivaaleilla, Pride-tapahtumissa tai järjestöjen toiminnan ohessa.

Verkostolla ei ole jäsenmaksua tai virallista jäsenluetteloa. Osallistumalla johonkin tapahtumaan on osa verkoston toimintaa. Toisinaan tieto verkoston olemassaolosta löytyy yhteistyökumppanien tapahtumien kautta, vaikkapa kun Femidistro kiertää myymässä julkaisuja tai jokin järjestö tilaa työpajan.

2010-luvun alun sosiaalisen median nousu oli verkostolle oli toimintaa helpottava asia. Verkkokeskustelut madalsivat kynnystä tulla tapaamaan ihmisiä. Verkossa toimiminen on ollut olennaisessa osassa toiminnan organisoimisessa ja ihmisten tutustumisessa toisiinsa. Tapahtumista tiedottamisessa Facebookin tapahtumat-toiminto oli merkittävässä asemassa alkuvuosina.

Kuka tahansa ryhmän jäsen voi ehdottaa toimintaa FemSktin somealustoilla. Tapahtumiin ja toimintaan on pääsääntöisesti avoin haku. Usein järjestämässä on pienempi työryhmä, kahdesta kahdeksaan henkeä. Toiminnan aloittamiseen riittää, että joku lähtee mukaan ehdotukseen. Avoimeen hakuun osallistuville tarjotaan jo hakuvaiheessa mahdollisuutta ehdottaa myös toimintatapoja pelkän tapahtuma-aikana paikalle ilmestymisen tai teoksien lähettämisen lisäksi. Tapahtumia voi itse järjestää omalla paikkakunnallaan. Feministisellä sarjakuvatoiminnalla on paikallisryhmiä Jyväskylässä, Pohjois-Suomessa ja Turun seudulla. Samanmielisten löytämiseksi tiedotukseen voi käyttää Feministisen sarjakuvatoiminnan yhteisiä somekanavia.⁴²

Voisi ajatella, että käytössä on yhä Naarassarjojen aikainen strateginen essentialismi päivitettyinä intersektionaalisella ja queerfeminismillä: kaikki naiset eivät ole feministejä eivätkä kaikki feministit naisia. Feministiset kysymykset, joita verkostossa

⁴² Sosiaalisten medioiden muuttuneet kirjautumisprotokollat ovat tosin hankaloittaneet tätä huomattavasti viime aikoina. Jatkossa täytyy keksiä uusia tiedottamisen tapoja. Ylikansalliset sosiaalisen median jättiyritykset toimivat feminististen arvojen vastaisesti mm. tietoturva-, sananvapaus- ja ihmisoikeusasioissa.

on käsitelty, ovat heijastelleet aikaansa. Aiheet ovat näkyneet esimerkiksi keskusteluissa, joita tapaamisissa ja suljetuissa verkkoryhmissä käydään, toimintatoiveissa, pienlehdissä, joita on välitetty Femidistrossa ja sarjakuvissa, joita työpajoissa on syntynyt. Aiheet ovat nousseet spontaanisti aktiivisten jäsenten kautta. Alkuaikoina toiminnassa puhuttiin paljon seksuaalisesta häirinnästä ja mietittiin käytännön keinoja siihen puuttumiseen. Kun #metoo pyyhkäisi vuonna 2017 maailman yli, tietoisuus ja keinot näistä kysymyksistä tulivat yleiseen tietoisuuteen ja tietoa oli viimein runsaasti saatavilla. Sukupuolen moninaisuudesta keskusteltiin runsaasti varsinkin uuden translain (2023) valmisteluvaiheessa. Verkoston alkuaajoista saakka erilaiset mielenterveyteen ja neuroepätyypillisyyteen liittyvät aiheet ovat olleet kysymyksinä vahvasti mukana Feministisessä sarjakuvatoiminnassa. Keväällä 2026 Tällä hetkellä verkostossa keskustellaan paljon esimerkiksi köyhyydestä: taiteilijoiden ja muidenkin toimeentulosta ja erilaisten tulomuotojen yhdistämisestä sosiaaliturvaan.

2.4. Feministisen sarjakuvatoiminnan praktiikoista

Feministinen sarjakuvatoiminta rakentaa toimintaansa feministisen liikkeen historialle. Ryhmämme jäsenet tulevat monenlaisista taustoista ja tuovat mukanaan monenlaista tietoa. Käytänteitä on opittu esimerkiksi muissa yhteisöissä ja aktivismissa, yhdistystoiminnassa ja erilaisissa koulutuksissa. Esittelen seuraavaksi residenssien, osallistavan pienlehtipajan, femidistron sekä palauteringin toimintaa.

2.4.1. Residenssit

Feministinen sarjakuvatoiminta järjestänyt Villa Salinissa neljän päivän feministisiä sarjakuvaresidenssejä vuosina 2013, 2015-2019 ja 2023. Vuoden 2020 residenssi järjestettiin pandemiarajoitusten vuoksi etänä.⁴³ Residenssit ovat Feministisen sarjakuvatoiminnan toiminnan tihentymiä. Monet vertaisoppimisen tapahtumat ovat tapahtuneet residensseissä, ihmissuhteet ovat syventyneet, uutta oppia on saatu ohjelmasta ja ohjelman ulkopuolelta.

Feministisen sarjakuvatoiminnan residensseissä on ollut erilaisia painotuksia eri vuosina. Toteutuksen painopisteet ovat vaihdelleet riippuen siitä, kuka on ollut järjestämistä vastuussa. Ryhmän sisällä on ollut erilaisia toiveita siitä, suunnataanko residenssitoiminta ammattimaisesti toimiville taiteilijoille, vai onko se avointa kaikille kiinnostuneille. Esimerkiksi vuoden 2016 Villa Salin Comics Campia järjesti Taina

⁴³ Naisasialiitto Unionin omistama Villa Salin on huvila Helsingin Lauttasaarella. Villa Salinia voivat hakea residenssikäyttöön 1-4 arkipäiväksi aktivistit, tutkijat, feministiset taiteilijat ja muut kulttuurielämän toimijat tai näiden muodostamat ryhmät. Unioni tarjoaa vain tilan: residenssiajalta ei makseta palkkaa, eikä siihen sisälly siivousta eikä ruokailua. Näistä residenssivieraiden tulee huolehtia itse. Vastineeksi residenssistä Unionille tuotetaan ennalta sovittu vastine, joka voi olla esimerkiksi yleisötapahtuma tai open studio residenssin aikana tai maininta residenssin tarjoamasta tuesta lopullisen artikkelin tai teoksen yhteydessä. <https://naisunioni.fi/hae-residenssiin-villa-saliniin/> Haettu 8.11.2025

Hakala. Hänen vetovuorollaan residenssi suunnattiin ammattimaisemmin sarjakuvaa tekeville. Vertaistyöpajojen aiheina olivat erilaiset sarjakuvan luovaan prosessiin kuuluvat tekniikat, kuten akvarellityöpaja ja ruohonjuurisarjakuvamenetelmän esittely.

Omilla organisointivuoroillani residensseihin oli avoin haku riippumatta siitä, kuinka kauan oli tehnyt sarjakuvia. Käytäntö oli peräisin ruotsalaiselta Dotterbolaget-verkostolta. Kiinnostus aiheeseen riitti. Ajatus oli, ettei sillä ollut väliä, oliko aloittanut sarjakuvien tekemisen eilen tai tehnyt niitä pidempään. Residenssiin haettiin netissä olevalla hakulomakkeella, jossa yhteystietojen ja ruokarajoitteiden lisäksi hakijoita pyydettiin kertomaan, millaista tietoa he voisivat itse jakaa ja mistä kaipaisivat lisää tietoa. Ajatuksena oli feministinen vertaisoppiminen, ”each one teach one”.

Feministisen sarjakuvatoiminnan residensseihin osallistui lähes joka kerta Dotterbolagetin jäseniä sekä muita kollektiivisesta työskentelystä kiinnostuneita ihmisiä. Ohjelmaa suunniteltiin yhdessä, ja käytännöt saatiin osallistujilta, jotka olivat oppineet niitä joissakin toisissa yhteisöissä. Kun olen ollut mukana järjestämässä residenssejä, olen kutsunut muita feministisiä toimijoita kuten nynnyt-kuraattorit, Tulva-lehden tai Mustikkakustannuksen esittäytymään sarjifeministeille. Ajatuksena on ollut tutustuttaa feministejä toisiinsa, luoda uusia yhteyksiä eri alojen feminististen toimijoiden välillä ja mahdollisesti luoda työmahdollisuuksia tai muita yhteistyön muotoja. Näen tässä yhtäläisyyksiä Ruangrupa-kuraattorikollektiivin laajennetun kutsun ideaan, josta lisää luvussa kolme.

Hakulomakkeessa on kysytty osallistujilta, mikä tekee tilasta heille turvallisen. Ensimmäisenä residenssipäivänä on käyty yhteinen, fasilitoitu keskustelu, jonka pohjalta on sovittu lopulliset turvallisemman tilan säännöt. Samalla on käyty läpi Villa Salinin säännöt yleisesti muun muassa siisteyden suhteen. Viikon tarkka ohjelma-aikataulu on viimeistelty yhdessä residenssin alussa. Toistuva toive palautteissa on ollut ohjelman tarkempi ennakkosuunnittelu, johon on tarkoitus panostaa jatkossa.

Yksi residenssin feministisistä periaatteista on, että kaikkeen ei tarvitse osallistua. Feministiset prosessit voivat nostaa pintaan monenlaisia tunteita. Joskus tarvitaan lepoa, joskus kävelylenkki viereisellä rannalla, joskus vetäytyminen hiljaiseen huoneeseen. Residenssissä voi ottaa omaa aikaa tarvitsematta selittää sitä kenellekään. Tavalla on huomioitu yksilöllisiä resursseja ja tilanteita. Osittainen osallistuminen ollut mahdollista, jos työt tai lastenhoito muodostuisivat muuten esteiksi. Lapset ovat olleet tervetulleita residenssiin.

Villa Salinissa on rajallisesti yöpymispaikkoja. Etusijalla niihin ovat olleet pääkaupunkiseudun ulkopuolelta tulevat. Lähialueilla asuvat ovat voineet osallistua residenssiin myös päiväselvään ja yöpyä kotonaan. Villa Salin ei ole esteetön tila: suurin osa makuuhuoneista sijaitsee yläkerrassa ja sinne on vain portaat. Etuovea varten on

erikseen asennettava luiska. FemSktin residensseissä alakerran ainoa makuuhuone on ollut varattu helpompaa kulkua tai omaa rauhaa tarvitsevalle.

Vuoden 2018 residenssin teemana oli Feminismin sukupolvet. Residenssiin tuli osallistujia Suomen lisäksi Ruotsista, Saksasta, Englannista, Ranskasta, Tanskasta, Tsekeistä ja Venäjältä. Sarjakuvantekijä Myfanwy Tristram raportoi residenssistä sarjakuvamuodossa⁴⁴ ja tekstinä.⁴⁵

Residenssien järjestelyissä on pyritty ottamaan huomioon aiempina vuosina saatu palaute. Ennen haun avaamista aiemmilta osallistujilta ja verkkoryhmien jäseniltä on kysytty ajankohtaisia toiveita ja ammatillisia tarpeita. Hakuaikaa on pidennetty ulkomailta tulevien matkajärjestelyiden helpottamiseksi, kuten tarvittavien matka-apurahojen hakemiseksi.

2.4.2. Zinepaja

Zinet ovat omakustanteisia pienlehtiä. Taiteilijakirjan ja zinen välinen ero on liukuva ja liittyy lähinnä tekijän tai julkaisijan intention. Zinejen idea on usein itseilmaisu ja sen jakaminen halvalla punk- tai tee se itse-hengessä. Feministisen sarjakuvatoiminnan yhteisöllisessä zinityöpajassa keskustellaan ensin annetusta aiheesta pienryhmissä, sitten aiheet kerrotaan kaikille ja fasilitoija kirjaa ne kaikkien nähtäville. Jokainen osallistuja aloittaa oman zinensä, tekee siihen kannen sekä mahdollisesti ensimmäisen sivun. Sen jälkeen zinet laitetaan kiertoon ja osallistujat tekevät jokaiseen zineen oman sivunsa jatkaen alkuperäisen aloittajan aiheesta.⁴⁶ Lopputulos on kuin keskustelun koostamista ja jatkamista pienlehden muodossa. Valmiit zinet kopioidaan ja kaikki osallistujat saavat kappaleen jokaista zineä.

2.4.3. Femidistro

Femidistro on Feministisen sarjakuvatoiminnan distro eli oma jakelukanava omakustanteille. Vuodesta 2013 toiminut Femidistro on välittänyt satojen eri tekijöiden tuhansia nimekkeitä. Vapaaehtoiset jäsenet ovat hoitaneet pöytää tapahtumissa parin tunnin vuoroissa. Käytännössä distro on pienlehdillä lastattu kauppakärri, joka kiertää eri tapahtumissa pitämässä myyntipöytää. Julkaisuja on otettu distroon 3-5 kappaletta ja ne ovat kiertäneet mukana kunnes ovat myyneet loppuun. Distron liikkeistä on ilmoitettu Feministisen sarjakuvatoiminnan kanavilla. Femidistro on kiertänyt esimerkiksi feministisissä tapahtumissa kuten FemF-festivaali (2013-2018), sarjakuvatapahtumissa kuten ZineFest Helsinki (vuodesta 2013) ja Tampereen Pienlehtimarssi (vuodesta 2014), taidekirjafestivaaleilla kuten Under the Leaf (2023) ja

⁴⁴ <https://myfanwytristram.com/2018/03/25/feminist-comics-residence-in-helsinki/>

⁴⁵ <https://myfanwytristram.com/2018/03/27/feminist-comics-residence-part-2-the-text-version/>

⁴⁶ Tarkempi kuvaus työpajan kulusta löytyy teoksesta *Feministisen pedagogiikan ABC – Opas ohjaajille ja opettajille*. 261-268. Toim. Laukkanen, Anu et al. Vastapaino: Tampere 2018.

vaihtoehtokirjamessuilla kuten Helsingin (vuodesta 2014) ja Turun varjokirjamessut (2017, 2024, 2025). Femidistro on kiertänyt kansainvälisesti muun muassa Chicagossa (CAKE festival 2015), Angoulême:ssä (International Girl Gang goes Angouleme comics festival 2017), Lontoossa (HCF goes LDN 2023) ja Berliinissä (Comicinvasion Berlin 2024).

2.4.4. Palauterinki

Feministisen sarjakuvatoiminnan palauterinki syntyi pandemia-aikana. Vuoden 2020 residenssin teemana olivat pitkät tarinat. Teema oli yksi aikaisemmissa residensseissä nousseista taiteilijoiden toiveista. Residenssiin oli avoin haku syksyllä 2019.

Residenssiin haettiin työnäytteillä tekeillä olevasta pitkästä sarjakuvateoksesta, oman työprosessin vaiheen ja tarpeiden kuvauksella. Työskentely sai olla missä vaiheessa vain: ideana, luonnoksena, käsikirjoituksena, synopsiksena tai melkein valmiina. Ajatuksena oli, että taiteilijat saattoivat jakaa osaamistaan eri työvaiheiden osalta ja oppia toisiltaan. Parikymmentä valittua osallistujaa olivat eri puolilta maailmaa: Suomesta, Ruotsista, Iso-Britanniasta, Saksasta ja Venäjältä.

Residenssin ohjelma oli suunniteltu jo pitkälle, kun koronasulut alkoivat laajeta ympäri maailmaa. Matkustusrajoitusten lisääntyessä oli riski, että residenssiin tulijat eivät enää pääsisi palaamaan kotiin. Järjestäjätiimi otti yhteyttä osallistujiin ja pikavauhtia tehtiin päätös kokeilla siirtää residenssimme verkkoon. Tätä helpotti se, että osallistujia oli pyydetty jakamaan aineistoja toisilleen jo etukäteen. Verkkokokoukset olivat uutta suurimmalle osalle. Palautetta pystyi antamaan verkossa muutenkin, käytössä oli Trello-alusta, joka mahdollisti töiden jakamisen näytille ja niiden kommentoimisen. Eri työpajajarjoituksia kokeiltiin kaikenlaisilla alustoilla, esimerkiksi virtuaalisilla tarralapuilla. Etäresidenssi opetti paitsi sarjakuvasta, myös etäyhteyksillä työskentelystä – mikä tietysti tuli tutuksi kaikille pandemiavuosina. Nopeasti kävi ilmi esimerkiksi, että verkossa ei jaksanut keskittyä yhtä pitkiä päiviä kuin livenä. Viikon mittainen etäresidenssi hitsasi osan porukasta tiiviisti yhteen ja residenssiviikon päätteeksi he päättivät jatkaa yhteydenpitoa.

Palauterinkiryhmään jäi 22 jäsentä. Videokokouksissa keskusteltiin esimerkiksi työssä jaksamisesta. Chatissa käytiin paljon keskustelua verotuksesta, apurahoista ja erilaisten tulojen ja etuuksien sovittelemisesta. Alustalle oli helppoa kopioida lainaus epäselvästä viranomaisviestistä tai laittaa linkki tietolähteeseen. Jotkut osallistujat huomauttivat, että etätapaamiset olivat itse asiassa heille helpompi ympäristö kuin viikon oleskelu helsinkiläisessä huvilassa yhdessä lukuisien muiden osallistujien kanssa olisi ollut: intensiivisen ajatustenvaihdon jälkeen sai levätä omassa kotonaan, tutussa ympäristössä ilman raskaita siirtymiä tai hälyisää ympäristöä. Samansuuntaisia havaintoja tehtiin neuroepätyypillisten lasten kouluviihtyvyydestä, kun pandemia-aikana siirryttiin etäopetuksen.

Verkosto oli aktiivisimmillaan vuosina 2020–2023. Sen jälkeen useampi jäsen oli saanut tekeillä olleen kirjansa valmiiksi (12 kpl), osalla elämäntilanne oli muuttunut ja työ jäänyt tauolle. Pandemiarajoituksetkin olivat ohi. Keväällä 2026 on aloittanut uusi palauterinki, tällä kertaa Discord-alustalla. Discord valikoitui alustaksi, koska se mahdollistaa videopuhelut, tiedostonjaot ja keskustelun samalla alustalla ja on suhteellisen tietoturvallinen.

2.5. Feministisen sarjakuvatoiminnan vaikuttavuudesta

30.3.2026 haetun tiedon mukaan Feministisen sarjakuvatoiminnan sosiaalista mediaa seuraa julkisilla Facebook-sivulla 2300 ja Instagram-profiilissa 2296 ihmistä.

Pilotetuilla Facebook-ryhmällä on 425, WhatsApp-ryhmällä 65 ja Discord-ryhmällä 61 jäsentä. Toiminnan suunnittelu tapahtuu pääosin suljetuissa ryhmissä, avoimista tapahtumista viestiminen julkisissa profiileissa.

Erilaisten tapahtumien osallistujamäärä vaihtelee muutamasta kymmeneen tai satoihin. Talkoissa voi olla pari-kolme ihmistä, sarjakuva-ammattilaisille suunnatussa työpajassa kymmenkunta. Isomman tapahtuman yhteydessä järjestettävässä paneelikeskustelussa tai avoimessa työpajassa yleisöä voi olla kymmeniä. Pienlehtiä ja omakustanteita jakelevassa Femidistrossa lehtien plärääjiä ja ostajia esimerkiksi Varjokirjamessuilla⁴⁷ on satoja.

Vaikuttavuus on muutakin kuin numeroita. Feministisessä sarjakuvatoiminnassa mukana olleet ovat vieneet yhteisen pohdinnan kautta hiottuja käytänteitä kuten turvallisemman tilan sääntöjen määrittelemistä tai neuroepätyypillisyyden tai sukupuolen moninaisuuden huomioimista mukanaan uusiin toimintaympäristöihinsä. Feministisen sarjakuvatoiminnan kautta kentällä on noussut keskusteluun esimerkiksi ahdistelutapauksia jo ennen #metoota ja verkostosta löytyvä asiantuntemus on auttanut ratkaisemaan niitä. Feministisellä sarjakuvatoiminnalla oli kansainvälinen tutkimushanke vuosina 2013-2016 yhdessä toimittaja Anne Elizabeth Mooren, The Ladydrawers of Chicagon ja muiden toimijoiden kanssa. Hanke meni epäonnistui niiltä osin, että monikansallisen ryhmän radikaaliin tutkimukseen pohjautuvia asiasarjakuvia ei sopimusteknisistä syistä koskaan julkaistu, mutta se avasi mukana olleille rakenteiden ja yksittäisten näkyvien taiteilijoiden välistä ristiriitaa: muutama näkyvästi menestynyt naistaiteilija ei vielä kerro alan todellisista rakenteista sitä minkä tilasto.

Yksi hauskipia tempauksia oli Porvoon Å-Fest-sarjakuvafestivaaleilla 2015 tapahtunut tilanotto. Eräs ryhmän jäsen teippasi kaikkiin vessanoviin lapun "Ihmiset" piilottaen vessojen sukupuolitetut tunnuksat. Jostain syystä tämä aiheutti tuhtumusta.

⁴⁷ Varjokirjamessut ovat Helsingin kirjamesujen kanssa samaan aikaan järjestettävä vuosittainen tapahtuma, joka kokoaa omakustantajia ja aktivisteja myymään julkaisujaan. Varjokirjamessuilla on myös lavaohjelmaa kuten kirjaesittelyjä, kirjailijoiden haastatteluja ja työpajoja ynnä muuta. Tapahtumaan on vapaa pääsy.

Feministinen sarjakuvaresidenssi Villa Salinissa 2010-luvun lopulla. Kuva kirjoittajan.

3.0 Kollektiivisuuden kritiikki ja mahdollisuudet

3.1. Kollektiivinen käänne

Maria Lind kirjoittaa tekstissään *The Collaborative Turn*, että yhteistyö ja kollaboraatio eivät ole taiteessa uusia asioita. Yhdessä tekemisen historia on pitkä ja polveileva ja sisältää erilaisia lähestymistapoja työnjakoon ja estetiikkaan. Rubensin ja muiden barokkiajan taiteilijoiden suuret, hierarkkiset studiot olivat tuottoisaa liiketoimintaa. Surrealisteilla oli ryhmäkokeilunsa, on ollut konstruktivistisia teatteriprojekteja, Fluxuksen pelejä ja Andy Warholin tehdasta jäljittelevä Factory. Yhteistyötä pidetään keskeisenä vaikuttimena modernismin muuttumisessa postmoderniksi, etenkin liittyen käsitetaiteen syntyyn 1960-luvun lopulla. Seuraavalla vuosikymmenellä taiteen uudelleenmäärittämisen tavat tuntuivat kulkevan käsi kädessä kollaboratiivisten käytänteiden kanssa. (Lind 2010, s. 182-183.)

Kollaboraatiota on, kun jonkinlainen tietoinen kumppanuus tapahtuu vuorovaikutuksen, osallistumisen, ryhmätoiminnan tai muunlaisen tietoisien ”yhdessä työskentelemisen” myötä. Kollaboraatiota voi tapahtua ihmisten välillä jotka usein, mutta ei aina, ovat taiteilijoita, tai taiteilijoiden ja muiden alojen ihmisten välillä. Aiemman määritelmän mukaista kollaboraatiota on ollut taiteessa mukana koko viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajan, joskin siitä on tullut valtavirtaa vasta hiljattain. Myöhempi kuvastaa läheistä suhdetta aktivismiin ja muihin jaettuihin tapoihin kokoontua yhteisten huolten äärelle, sekä kiinnostusta vaihtoehtoiseen tiedontuotannon tapoihin. (Lind 2010, s. 183.)

Erilaiset yhdessä toimimisen muodot – taiteilijoiden ja taiteilijoiden, taiteilijoiden ja kuraattorien, taiteilijoiden ja muiden välillä – alkoivat lisääntyä vuoden 1990 paikkeilla.⁴⁸ On tärkeää analysoida, miten erilaiset yhteistyön muodot rakentuvat ja mikä niitä motivoi. Huomiota tulee kiinnittää myös kollektiiviseen työhön ja yhteistoimintaan muualla yhteiskunnassa sekä filosofian ja yhteiskuntatieteiden tämänhetkisiin teorioihin kollektiivisuudesta. 90-luvulta alkaen meillä on jo olemassa lukuisia erilaisia määritelmiä joita voi kutsua nimellä ”kollektiivinen työskentely”, myös nämä tulee huomioida.

Epämääräisyys on kulkenut mukana alusta saakka. Käsitteitä kuten yhteistoiminta, yhteistyö, kollektiivinen toiminta, relationality, vuorovaikutus ja osallisuus käytetään

⁴⁸ Lind 2010, s. 184.

usein sekaisin ja epätarkasti, vaikka jokaisella on oma merkityksensä. (Lind 2010, s. 185)

Maria Lind erottelee tekstissään *The Collaborative Turn* erilaisia taiteellisen yhteistyön muotoja seuraavasti: 'Kollaboraatio' on suhteellisen avoin käsite, joka periaatteessa kattaa muut yhteistyön muodot. Kollaboraatiosta on tullut kattotermin erilaisille työskentelytavoille, joissa on mukana enemmän kuin yksi osallistuja. 'Yhteistyö' painottaa yhdessä tekemistä ja siitä tasapuolisesti hyötymistä. 'Kollektiivi' painottaa solidaarisuutta ja siinä kuuluu kaikuja sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen työskentelytavoista. 'Yhteistoiminta' viittaa yhdessä toimimiseen kun taas 'vuorovaikutus' voi tarkoittaa ihmisten välistä vuorovaikutusta tai esimerkiksi yhden ihmisen vuorovaikutusta jonkin laitteen kanssa vaikkapa nappia painamalla. 'Osallistuminen' liitetään useimmiten olosuhteeseen, joissa osallistujat voivat ottaa osaa johonkin, mitä joku toinen on luonut, mutta jossa on jonkinlainen mahdollisuus vaikuttaa.⁴⁹

Kollaboraatio-kirjassaan Hanna Kuusela kertoo, että samaan aikaan eri tahot puhuvat verkostoista, toiset suhteista, kolmannet osallistumisesta ja neljännet kollaboraatioista. Vaikka sanastot ja usein tavoiteltavat päämäärätkin ovat erilaisia, eri keskusteluissa on myös yhteisiä piirteitä. Näiden ihanteiden kyllästävässä maailmassa olennaisia eivät ole niinkään sisällöt, eivät ajatukset, eivät subjektit, vaan kytkökset eri elementtien välillä, ihmisten yhdistäminen ja yhdessä toimiminen.⁵⁰

Kuuselan havainto on, että vaikka erilaisten taidekollektiivien historia on pitkä, tämänhetkisen kollaboratiivisuuden aallon alku ajoittuu kommunismin romahdukseen 1990-luvulle. Vasemmistolainen kytkös poliittisen ja esteettisen radikalismien välillä katosi. Poliittisen yhtenäisyyden tai yhteistyön tilalle tuli puhe kollektiiveista ja kollaboraatioista. (Kuusela 2020, s. 126.)

Näen näiden molempien tekstien rajoitteena eurooppakeskeisyyden tai länsimaisen näkemyksen. Indonesian ruangrupa-kuraattorikollektiivin perustajajäsenet olivat mukana opiskelijaliikkeessä, joka kaatoi diktaattori Suharton. Olemme samaa sukupolvea; 90-luvun alussa maailma muuttui nopein harppauksin demokraattisemmaksi. Apartheid loppui, rautaesirippu kaatui. Nuoruudenkokemuksena sellainen on huumavaa: asiat siis voivat muuttua nopeastikin, ja jopa suhteellisen verettömästi. Vaikka historian heiluri on ehtinyt heilahtaa 90-luvun alun jälkeen, muistikuva maailman muuttumisesta ja muuttamisesta on voimakas ja tärkeä.

3.2. Jo Freemanin näkymättömien valtarakenteiden kritiikki ja ratkaisuehdotuksia

⁴⁹ Lind 2010, s. 185.

⁵⁰ Kuusela, Hanna (2022). *Kollaboraatio*. Tampere: Vastapaino. s. 12.

3.2.1. Ei-hierarkkisen järjestäytymisen ihanne 60-luvun naisliikkeessä

Musta feministi Jo Freeman kirjoitti tekstin *The Tyranny of Structurelessness* vuonna 1970. Tutustuin tekstiin alun perin Feministisen sarjakuvatoiminnan residenssissä Villa Salinissa vuonna 2017, kun Apila Miettinen⁵¹ toi sen ensimmäisen päivän keskusteluun turvallisemmista tiloista. Teksti on toiminut yhtenä alkupisteenä tälle tutkielmalle. Koska Feministinen sarjakuvatoiminta rakentuu feministisen liikkeen perinnölle, on mielekästä tarkastella, mitä Freemanin kritiikistä voi oppia tänä päivänä.

Freemanin teksti käsittelee 1960-luvulla alkanutta naisten vapautusliikettä eli toisen aallon feminismiä. Kirjoittamisaikana ei-hierarkkiset, johtajattomat ryhmät olivat olivat naisliikkeen tärkein järjestäytymismuoto. Johtajattomuuden ja järjestäytymättömyyden ihanne oli vastareaktio yhteiskuntarakenteille, joiden alaisina suurin osa naisista oli menettänyt hallinnan omaan elämäänsä. Naisten ja naiskysymysten asema oli alisteinen myös esimerkiksi vasemmistolaisessa liikkeessä, joka sanoi taistelevansa mainittuja rakenteita vastaan.⁵²

Järjestäytymättömät ryhmät toimivat hyvin naisliikkeen alkuaikana, kun liikkeen pääasiallinen toimintamuoto olivat tiedostamisryhmät. Löyhä, epävirallinen rinki kannusti osallistumaan keskusteluun ja hyväksyvä ilmapiiri tarjosi tukea henkilökohtaisten näkemysten jakamiseen. Ryhmien toiminnasta ei juuri syntynyt omien näkemysten laajentumista kattavampia seurauksia, mutta se ei haitannut, koska niiden pyrkimyksetkään eivät olleet tätä suurempia. Ongelmia alkoi ilmetä vasta, kun yksittäiset keskusteluryhmät halusivat tehdä jotain päämäärätietoisempaa. Järjestäytymättömän ryhmän avulla yritettiin saada aikaan asioita, joihin sen rakenne ei soveltunut. Ajatus oli, että muunlaiset järjestäytymisen tavat olisivat sortavia. Freeman ehdottaa, että järjestäytymisessä ei ole mitään pahaa itsessään.

Freeman painottaa, että toisin kuin haluaisimme uskoa, ryhmää ilman 'järjestäytymistä' ei ole olemassakaan. Mikä tahansa ryhmä ihmisiä, joka on kokoontunut yhteen millä tavalla tahansa, mistä syystä tahansa, miksi ajaksi tahansa järjestäytyy väistämättä jollain tavoin. Järjestäytymisen tapa voi olla joustava, se voi vaihdella eri aikoina, sen puitteissa voidaan jakaa tehtäviä, valtaa ja resursseja reilusti tai epäreilusti ryhmän jäsenten kesken. Ryhmä järjestäytyy riippumatta mukana olevien ihmisten kyvykkyyksistä, persoonallisuuksista tai tarkoitusperistä. Vain jos kieltäytyisimme millään tavalla toimimasta tai olemasta vuorovaikutuksessa toistemme kanssa, voisimme olla 'järjestäytymättä', mutta ihmisryhmät eivät toimi niin.

Ystävysten muodostama pieni tiedostamisryhmä on Freemanin mukaan ulossulkeva ja syrjivä sellaisia naisia kohtaan, jotka eivät ole ystävyysverkostoissa. Jos

⁵¹ (nyk. Kaivo-oja)

⁵² Freeman 1970, s.1.

yhteiskuntaluokka, rotu, ammatti, siviilisääty, vanhemmuus tai persoonallisuus ei sovi olemassa oleviin rakenteisiin, pyritään osallistuminen estämään. (Freeman 1970.)

Feministisessä sarjakuvatoiminnassa olemme pyrkineet tasaamaan tätä vaikutusta avoimilla kutsuilla. Riskinä on silti, että viesti tavoittaa – etenkin sosiaalisen median kautta – vain samankaltaiset ihmiset, kaverin kaverit. Voi olettaa, että osallistujissa jossain määrin näkyy tuttavaverkoston vaikutus tai samanlaisuuksien suosiminen. Feministisessä sarjakuvatoiminnassa on mukana paljon neuroepätyypillisiä sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä, mutta pääasiassa valkoisia. Tätä olemme pyrkineet purkaamaan toimimalla yhdessä muiden tahojen kanssa: työpajan järjestäminen Prideillä, sarjakuvamyynnin vieminen feministiseen tapahtumaan, feminististen sarjakuvien julkaiseminen ilmaisjaellussa sanomalehdessä. Hakuilmoituksissa voi käyttää moninaisuuslauseketta ja kiinnittää huomiota tiedotuksen kuvaston moninaisuuteen ja kieliversioihin. Tiedotuksessa voi miettiä, minkä kanavien kautta saavuttaisi heitä, jotka huoneesta puuttuvat. Suomessa toimii myös poc-sarjakuvakollektiivi Plenty, jonka kanssa Feministinen sarjakuvatoiminta on tehnyt yhteistyötä.

3.2.2. Yhdistykseksi järjestäytymisen hyvät ja huonot puolet

Suomalainen taidekenttä on pääosin järjestäytynyt yhdistysmuotoon. Sarjakuvankin kentällä toimii useita yhdistyksiä kuten tekijäjärjestöt Kutikuti ja Sarjakuvantekijät ja alan yleisjärjestö Suomen sarjakuvaseura. Feministisessä sarjakuvatoiminnassa on keskusteltu yhdistykseksi järjestäytymisestä, mutta toistaiseksi on päätetty olla perustamatta yhdistystä.

Yhdistysmuoto ei sinänsä ole välttämättä kovinkaan demokraattinen eikä varsinkaan toimi kollektiivisesti. Yhdistys on pohjimmiltaan hierarkkinen: vaatii tietoisia ponnisteluja purkaa lain määräämää järjestelyä käytännön toiminnassa, esimerkiksi saada rivijäseniä osallistumaan. On totta, että yhdistys on monessa asiassa ketterä: lainsäädäntö on Suomessa ajantasaista ja sitä seuraamalla toiminta ja päätöksenteko on suhteellisen helppoa, läpinäkyvää ja laillista. Yhdistyksessä käytännössä harvojen käsiin keskittynyt valta saattaa herättää vallanhimoa ja kiusausta väärinkäytöksiin, mikäli jäsenistö ei ole aktiivista ja valpasta. Yhdistyksen toiminta saattaa hiipua vain lakisääteisten kokousten ja jäsenmaksun keräämiseksi. Silloin kyse ei ole enää toiminnasta vaan yhdistystoiminnasta. Se, että yhdistysrakenne pakottaa osallistumaan, kokoustamaan ja vaikkapa seuraamaan taloutta voi olla tarkoituksenmukaista. Yhdistykseksi järjestäytymisen voisi nähdä niin hyvänä kuin huononakin.

Freeman lohduttaa, että ryhmän muodollinen järjestäytyminen ei yleensä tuhoa epävirallisia rakenteita. Järjestäytymisperiaatteiden julkinen määritteleminen mahdollistaa sen, että epäviralliset rakenteet eivät pääse hallitsevaan asemaan yhtä helposti ja niihin on helpompi puuttua. Ei ole tarpeen jäljitellä perinteisiä järjestäytymistapoja, mutta ei niitä kaikkia tarvitse hylätäkään. Jotkin perinteisen järjestäytymisen muodot ovat toimivia, vaikeivat täydellisiä. Joitakin niistä voidaan käyttää myös varoittavina esimerkkeinä siitä, miten ei haluta toimia. Ryhmä voi itse

valita sellaisia järjestäytymisen muotoja, jotka sopivat sen toimintaan. Ennen kaikkea täytyy kokeilla erilaisia järjestäytymisen muotoja ja kehitellä tekniikoita erilaisia tilanteita varten. (Freeman 1970)

Lääkkeenä Freemanin kritiikkiin näen vallasta ja resurssien jakautumisesta puhumisen avoimesti. Epävirallisten rakenteiden tunnistamisen ja nimeämisen jälkeen on mahdollista puuttua niihin: miettiä miten asioita haluttaisiin muuttaa. Nähdäkseni internet ja sosiaalisen median ryhmät ovat parhaimmillaan aidosti muuttaneet tätä: tiedostoja on niin haluttaessa mahdollista jakaa yhteiseen pilveen eivätkä ne sijaitse fyysisesti kansiossa jonkun jäsenen asunnon nurkassa. Ihmiset voivat kohdata ja jakaa tietoa, tukea ja muita asioita maantieteellisistä etäisyyksistä riippumatta. Nämä seikat ovat olleet erittäin merkittäviä Feministisen sarjakuvatoiminnan toiminnalle. Internet on muuttanut erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten elämää etenkin heidän osaltaan, jotka eivät asu suurissa kaupungeissa. Sarjakuva ilmaisumuotona kuuluu internetin suhteen voittajiin: sarjakuvat sopivat muodoltaan hyvin nettiin. Blogissa, erilaisilla nettisarjakuva-alustoilla ja vaikkapa Instagramissa voi julkaista töitään ja saada niistä palautetta ja tavata toisia samoista asioista kiinnostuneita.⁵³

Feministisen sarjakuvatoiminnan toiminta aktiivisuus vaihtelee: joskus tapahtuu paljon, joskus on hiljaisia kausia. Ihmiset vaihtuvat. Tämä kaikki olisi mahdollista yhdistyksessäkin, mutta verkostolta puuttuu ulkoinen velvoite järjestää kokouksia. Toisaalta ei ole myöskään jatkuvaa julkista rahoitusta, joka ohjaisi ja velvoittaisi.

3.2.3. Eliittien syntyminen järjestäytymättömässä ryhmässä

Freeman toteaa, että järjestäytymättömyys avaa mahdollisuuden eliittien syntymiselle. Elitismi-sanalla viitataan Freemanin mukaan usein virheellisesti yksittäisiin ihmisiin, vaikka heidän henkilökohtaiset ominaisuutensa tai toimintatapansa voivat olla hyvin erilaisia. Eliitillä Freeman tarkoittaa järjestäytymättömän ryhmän jäseniä, joilla on pääsy resursseihin ja tieto päätöksenteon tavoista. Tällainen eliitti muodostuu ryhmän sisälle usein tahattomasti.

On syytä tarkastella omaa rooliani kriittisesti. Toimin Feministisessä sarjakuvatoiminnassa usein koollekutsujan roolissa. Minulla on pääsy suurimpaan osaan verkoston kannalta olennaisiin tietoihin ja resursseihin. Feminististä sarjakuvatoimintaa voisi syyttää läpinäkyvyyden puutteesta: ei ole esimerkiksi toimintasuunnitelmia eikä -kertomuksia eikä julkista talouden seurantaa. Tällä hetkellä ei ole edes toimivia nettisivuja. Sellainen maksaa joko aikaa tai rahaa tai molempia. Verkostomaisen järjestäytymisen yksi tarkoitus on tietoisesti kokeilla toisenlaisia toiminnan ja päätöksenteon tapoja. Syyllisten sijaan olen kiinnostunut löytämään ratkaisuja.

⁵³ Kääntöpuolena toki tekijänoikeusongelmat ja negatiivinen palaute kaikissa muodoissaan.

3.2.4. Freemanin ratkaisuehdotuksia

Freeman listaa kirjoituksessaan seitsemän ratkaisua:

1. Delegointi. Nimetyt tehtävät jaetaan demokraattisesti ihmisille, jotka ovat ilmoittaneet kiinnostuksensa niihin. Näin tekijät ovat sitoutuneita tekemään ne.
2. Vastuuttaminen. Ne, joille on annettu valta-asema, ovat suoraan vastuussa heidän tehtävään valinneille. Yksilö voi olla valta-asemassa, mutta ryhmällä on lopullinen sananvalta siihen miten valtaa käytetään.
3. Vallan jakaminen. Valta-asetat jaetaan mahdollisimman monen ihmisen kesken. Tämä ehkäisee vallan keskittymistä. Valta-asemassa olevien täytyy neuvotella muiden kanssa. Jokin tehtävä voidaan jakaa useammalle, mikä mahdollistaa uusien taitojen oppimista.
4. Roolien ja tehtävien kierrättäminen. Jos rooleja ei kierrätetä, jokin tehtävä voi alkaa näyttäytyä sen tekijän omaisuutena eikä ryhmä enää voi vaikuttaa siihen. Rooleja ja tehtäviä kierrättäessä täytyy olla riittävästi aikaa oppia uusi tehtävä.
5. Tehtävien järkevä määrittely ja jakaminen. Kyvykkyys, kiinnostus ja vastuullisuus täytyy huomioida ensisijaisesti, kun tehtäviä määritellään ja jaetaan. Miellyttäviä tehtäviä ei pidä antaa jollekin siksi että henkilö on pidetty tai kuormittaa vähemmän pidettyjä raskailla töillä. Kumpikaan ei palvele ryhmän etua. Kaikilla tulee olla mahdollisuus oppia uusia taitoja, mutta tämä täytyy toteuttaa jonkinlaisena kisällintehtävänä, ei kantapään kautta oppimisena.
6. Tiedon jakaminen niin usein kuin mahdollista niin monelle kuin mahdollista. Tieto on valtaa. Mitä enemmän ryhmän jäsen tietää siitä, miten asiat toimivat, sitä enemmän hän voi vaikuttaa asioihin.
7. Yhtäläinen pääsy resursseihin. Tämä ei ole aina mahdollista, mutta tähän tulisi pyrkiä. Jos jäsenellä on ainoana pääsy tiettyyn resurssiin, se vaikuttaa resurssin saatavuuteen ryhmälle. Myös tiedot ja taidot ovat resursseja. Jäsenen tiedot ja taidot ovat ryhmän saatavilla, kun hän on valmis jakamaan osaamistaan muille.

Noudattamalla näitä periaatteita valta ja vastuu säilyvät aina ryhmällä järjestäytymisen tavasta riippumatta. Ryhmän sisällä valtaa pitävien rooli on vaihtuva, joustava, avoin ja väliaikainen. Valta-asemista ei helposti muodostu pitkäaikaisia tai pysyviä. Ryhmä päättää yhdessä, ketkä saavat käyttää valtaa sen sisällä, lopettaa Freeman.

Monet näistä demokraattisista periaatteista saattavat olla tuttuja järjestötoiminnasta tai hyvältä työpaikalta. Toiminta ei-hierarkisissa ryhmissä voi olla demokratiaa vahvistava voima opettaessaan käytännön tasolla keinoja muun muassa neuvottelemiseen sekä vallan ja vastuun jakamiseen. Nämä taidot eivät tule tyhjästä. Ne rakentuvat

naisliikkeen, ihmisoikeusliikkeen, työväenliikkeen ja niin edelleen pitkälle perinnölle – vain länsimaisia esimerkkejä mainitakseni. Keinoja riittää kyllä kokeiltavaksi. Olisi hyvä, että järjestäytymisen tapoja opittaisiin vaikka jo koulussa.

Feministisessä sarjakuvatoiminnassa yhteisön toimiminen verkossa on ollut keskeinen apu tässä. Vastuuhenkilöt vaihtelevat projektista toiseen. Päätöksentekoa voi jakaa pienempiin ryhmiin tai työpareihin. Tietoa voi jakaa yhteisellä verkkokansiolla. Vastuuroolia voi kierrättää, kuten Sonya Lindfors on kertonut tekevänsä kollektiivisesti valmistelluissa tanssiesityksissään.⁵⁴ Työtaakan määrää voi tarkastella: onko toiminta paisunut liian laajaksi jos sille ei löydy tekijöitä? Missä määrin se on yhä osallistujalähtöistä? Rahankäytön läpinäkyvyys voisi olla yksi hyvä käytäntö. Hankerahoitushakemuksiin tehdään joka tapauksessa budjetit ja selostukset toiminnasta niin suunnittelu- kuin raportointivaiheessakin. Erityisen tärkeää läpinäkyvyys on, kun toimitaan julkisella rahalla, ja kun halutaan olla antikapitalistisia. Hyvä esimerkki on Noniin-lehden budjetti, joka löytyy yhdellä klikkauksella nettilehden sivuilta.⁵⁵

3.4. Konfliktit eivät ole ”jos” vaan ”kun”

Taideyliopiston The Structures of Collaboration -kurssilla⁵⁶ Oliver Kochta-Kalleinen alusti konflikteista. Hän sanoi, että konfliktit yhteisössä eivät ole ”jos” vaan ”kun”. Ajattelen, että on vastuullista ja tärkeää vaikkakin hidasta määritellä sopivia yhdessä toimimisen tapoja. Neuvottelua täytyy käydä yhä uudelleen ja uudelleen. On kiusaus oikaista ja tehdä niinkuin aina ennenkin, koska se on nopeampaa ja helpompaa. Mutta siten saa aina samoja lopputuloksia.

Kollaboraatioon liitetään myönteisiä arvoja, kuten lojaalius, joustavuus, epäitsekkyyys ja solidaarisuus, mutta kollaboraatio voi merkitä myös päinvastaista, petosta ja eettistä horjuntaa. (Lind 2010, s.204) Joskus yhteisön säilymisen kannalta on parempi pyytää konflikteja aiheuttavaa jäsentä poistumaan. Ryhmä voi päättää, että ryhmän jäsenten turvallisuus tai ryhmän toimintakyky on tärkeämpää, puntaroi Kochta-Kalleinen.

Keinoina niihin puuttumiseen kurssilla ehdotettiin esimerkiksi non-violent communication -metodia sekä ulkopuolisten sovittelijoiden käyttämistä. Feministisen sarjakuvatoiminnan residensseissä alussa sovitaan yhdessä turvallisemman tilan säännöt. Kaikki ovat mukana sopimassa niistä ja sitoutuvat niihin. Niiden lisäksi on paikallaan määritellä, miten toimitaan, jos kun konflikti tapahtuu. Yllättävissä tilanteissa, vaikkapa rasismia tai ahdistelua todistaessaan, ihminen helposti jäätyy. Tähän voi varautua harjoittelemalla tilanteita etukäteen ja miettimällä valmiiksi

⁵⁴ Feminist Leadership Platformin pikkujoulut 28.11.2022, Villa Salin Helsinki, Rojolan muistiinpanot.

⁵⁵ <https://no-niin.com/where-did-all-the-money-go/> Haettu 10.11.2025

⁵⁶ *The Structures of Collaboration*, Taideyliopisto 2022. Rojolan muistiinpanot.

vastauksia ja reagointitapoja. Käytänteitä löytyy vaikkapa antirasistisen nuorisotyön puolelta.

Asia, joka herättää itsessäni eniten tunteita on: kuinka estää vallan väärinkäyttö tällaisissa tilanteissa? Kuinka olla varma, ettei ryhmä muutu kultiksi, jossa ei ole tilaa kritiikille? Mikä on sopiva määrä hankausta? Mikä on oikea tapa nostaa epäkohtia esille tai näyttää tunteita ja kuinka se ottaa huomioon ihmisten erilaiset taustat ja tilanteet? Taru Elfving kirjoittaa, että jos lähestymme kuraattoriutta välittäjyytenä ja perustavalla lailla dialogisena, herkkyyys erilaisille konteksteille on edellytys toimivalle kuraattorin työlle. On oltava tilaa moniäänisyydelle. Yhteensopimattomuuden ja ristivedon ei tarvitse asettua sisäsiistiin konsensukseen, vaikka keskinäistä kunnioitusta ja kuuntelua onkin vaadittava.⁵⁷ (Elfving 2015, 14.)

3.5. Ruangrupa, yhteinen potti ja ystävyys

3.5.1. Ruangrupa-kuraattorikollektiivi

Ruangrupa-kuraattorikollektiivi on perustettu Jakartassa, Indonesiassa vuonna 2000. Kollektiivin työ pohjautuu sosiaaliseen, tilalliseen ja henkilökohtaiseen praktiikkaan joka on vahvasti kytköksissä Indonesian kulttuuriin. Keskeistä heille ovat ystävyys, solidaarisuus, kestävyys ja yhteisö. (HANDBOOK 2022, takalieve. Suomennos kirjoittajan.)

Vaikutuin Ruangrupa-ryhmän toiminnasta heti opintojeni alussa, kun Frame järjesti online-kuraattoritapaamisen 28.1.2021⁵⁸. Ruangrupa oli nimetty Documenta 15 -näyttelyn kuraattoreiksi. Pandemiasta johtuen oli epäselvää, milloin näyttely päästäisiin järjestämään, mutta valmistelut olivat jo menossa. Osa ryhmän jäsenistä oli muuttanut Kasseliin Saksaan, osa oli Jakartassa.

Vierailin Documenta 15:ssa kahdesti: heinäkuussa ja syyskuussa 2022. Ensimmäisellä kerralla heinäkuussa osallistuin viikon mittaiseen Lumbung of Publishers -tapahtumaan Kutikutin edustajana ja syyskuussa teimme sinne KuvAn opiskelijoiden maisterimatkan. Lisäksi osallistuin Ruangrupan Reza Afisinin ja Iswanto Hartonon Welcome to our living room -kurssille Taideyliopistolla 11.12.2023–24.05.2024.

3.5.2. Erilaiset taiteen tekemisen tavat tuottavat erilaisia taideteoksia

⁵⁷ Elfving, T ja Hannula, M: Kuratointi. Kustannusosakeyhtiö Taide. Helsinki 2017.

⁵⁸ *Hanging out with ruangrupa* 28.1.2021. YouTube-videopalvelu, julkaistu 2.3.2021. <https://youtu.be/JBqTdxh7pV4?si=uM1AAqTYO-h6VaOu> Haettu 23.3.2025.

Ruangrupa muistuttaa, että on erilaisia taiteen tekemisen tapoja ja praktiikoita. Tietyt praktikat eivät ole vielä pinnalla, koska ne eivät sovi nykyiseen taidemaailman malliin. Documenta 15 oli yritys törmäyttää näitä erilaisia todellisuuksia toisiinsa, osoittaa, että toisenlaiset tavat tehdä ovat mahdollisia. Sen sijaan että Ruangrupa olisi Documenta 15:ssä sovittanut nämä toisenlaiset taiteen tuottamisen tavat jo olemassa oleviin rakenteisiin, tavoitteena oli toimia sarjana harjoituksia kentän uudelleen muotoutumista varten ja kylvää muutoksen siemeniä tulevaisuutta varten. Erilaiset taiteen tekemisen tavat tuottavat erilaisia taideteoksia, jotka puolestaan kutsuvat toisenlaisiin lukemisen ja ymmärtämisen tapoihin: taideteoksia jotka toimivat elävässä elämässä omissa konteksteissaan, eivät pyri pelkästään individualistiseen itseilmaisuuksiin, niitä ei tarvitse esittää yksittäisinä teoksina tai myydä yksittäisille keräilijöille tai hegemonisille valtiorahoitteisille museoille. Toisenlaiset tekemisen tavat ovat mahdollisia. Näin tehdään vastarintaa toisenlaisten tekemisen tapojen kesyttämiseksi tai omimiseksi. (HANDBOOK 2022, s.17.)

Tämä tapa katsoa taidetta ja taiteen ja tiedon tuotantoa resonoi minussa Feministisen sarjakuvatoiminnan osalta. Ajattelen, että prosessinomaisuus sopii hyvin siihen epämääräiseen toimintaan, jossa tavoitetta ei välttämättä ole päätetty toimintaan ryhtyessä, pyritään yhdistämään radikaaliin inklusiivisuuteen pyrkivän feminismin aatteet, prosessuaalinen tekeminen ja ehkä jopa jonkinlainen tahatonkin taidepedagoginen ote. Tällöin mukaan taiteelliseen prosessiin voidaan kutsua osallistujia muutenkin kuin meriittipohjaisesti. Osallistumisen määrä ja tavat voivat vaihdella ja ovat neuvoteltavissa. Lopputulos voidaan julkaista yleisölle tai jakaa vain osallistujien kesken, sopimuksen mukaan. Menetelmä on osallistujien jatkuvaa neuvottelua ja yhdessä sopimista. Sellainen tuntuu aluksi oudolta, niin olennainen osa yksilökeskeisyys on länsimaista taidekäsitystä. Toisaalta taidekäsityksiä on monia: on itseoppineita taiteilijoita tai praktiikoita, jotka lasketaan käsityön, ei taiteen piiriin. Nämä asemat eivät ole kiveen hakattuja, vaan muuttuvat aikojen ja taiteen uudelleen tulkittamisen myötä.

Feministisen sarjakuvatoiminnan erilaiset kokoontumiset mahdollistavat kaanonin havainnoimisen ja purkamisen: kuka tai millainen voi olla sarjakuvantekijä, millaista estetiikkaa edustavia sarjakuvia voi lukea, tehdä ja julkaista. Kuka saa määritellä, mikä on hienoa tai oikein. Tämä muutos on tullut näkyväksi feministisen sarjakuvan myötä Suomessakin. Esimerkkinä tästä pidän vuonna 2025 toimittamani Naarassarjat – täydellinen kokoelma -kirjan saamia hyviä⁵⁹ arvosteluja⁶⁰ – pääosin miehiltä, sillä Suomessa he kirjoittavat sarjakuvasta yhä eniten – sekä Vuoden sarjakuvateko -palkintoa.⁶¹ Naarassarjat-lehti ilmestyi alunperin vuosina 1992-1993. Siinä julkaistuille

⁵⁹ <https://kiiltomato.net/critic/naarassarjat/> Haettu 31.3.2026.

⁶⁰ <https://hyllyy.wordpress.com/2026/01/22/arvio-naarassarjat-taydellinen-kokoelma/> Haettu 31.3.2026.

⁶¹ <https://www.sarjakuvantekijat.com/2026/03/vuoden-sarjakuvateko-2025.html> Haettu 31.3.2026.

naisille sarjakuva oli usein vain yksi praktiikka, he olivat tutkijoita tai muilla taiteen aloilla.

Rakenteista avoimesti puhuminen voi olla helpottavaa: kun kokemus on jaettu, huomataan, että vika ei olekaan yksilössä. On kompastuttu rakenteeseen.

Feministisen sarjakuvatoiminnan residenssin tai zinepajan jälkeen osallistujat palaavat elämiinsä ehkä muuttuneina, vieden jotain mukanaan. Keskiöön nousee kokemus osallisuudesta, toisilta oppiminen, prosessi. Työskentely oman työprojektin kanssa jatkuu itsenäisesti, mutta siihen voi saada jatkossakin palautetta ja ohjausta syntyneeltä yhteisöltä esimerkiksi tapaamisissa, palauteringissä tai residenssissä.

Avoimien hakujen kautta näyttelyihin, julkaisuihin ja toimintaan osallistuu ihmisiä, jotka ovat tehneet taidetta ja ehkä sarjakuviakin jo pitkään mutta samalla viivalla ovat ne, jotka ovat vasta aloittaneet. Tämä on vastaan esimerkiksi apurahajärjestelmän meriittiperustaisuutta.

3.5.3. Ruangrupan luoma rakenne Documenta 15:ssä

Kun Ruangrupa kutsuttiin kuratoimaan Documenta 15:aa, he luulivat ensin, että se oli vitsi. Vain yksi heistä oli aikaisemmin käynyt Kasselin Documentassa. Hetken pohdittuaan he esittivät vastakutsun: sen sijaan että Ruangrupa asettuisi osaksi Documentan olemassa olevia rakenteita, he päättivät jatkaa omalla tiellään. He kieltäytyivät asettumasta eurooppalaisen institutionaalisen agendan alaisiksi. Se ei ole ollut heidän agendansa alun perinkään. Ruangrupa kutsui Documentan osaksi omaa polkuaan. Documenta 15:sta tulisi osa Ruangrupan polkua eikä toisin päin.

Ruangrupan aikaisemmat kokemukset kollektiivisista kokeiluista olemassa olevien rakenteiden sisällä olivat osoittaneet, että taidemaailman rakenteet ovat erittäin kilpailullisia, ahneita ja kapitalistisia ja pyrkivät globaaliin maailmanvalloitukseen – kiteytettyinä, riistäviä ja ulossulkevia. (HANDBOOK 2022, s.17.)

Käsite Ruangrupan toiminnan ytimessä on *lumbung*. Sana tarkoittaa alun perin indonesialaisen kylän yhteistä riisiaittaa, johon kaikki viljelijät luovuttavat ylijäämäriisiänsä. Vain ylijäämää: jos ei ole ylimääräistä, ei tarvitse antaa mitään. Lumbungiin varastoidut resurssit ovat yhteiskäytössä ja jaetaan yhteisellä päätöksellä tarpeen mukaan. Ruangrupalla lumbung tarkoittaa tapaa olla yhdessä. Jakaa ja rakentaa yhdessä. Siihen ei ole olemassa tarkkoja sääntöjä, vaan Ruangrupassa luotetaan ihmisten itse tietävän mitä he tarvitsevat ja mitä heillä on antaa.

Documenta 15 HANDBOOKissa Ruangrupa listaa arvonsa – lumbungin arvot – joita ovat vieraanvaraisuus, huumori, kytkeytyminen paikallisuuteen, riippumattomuus, uusiutuminen, läpinäkyvyys ja riittävyys. (HANDBOOK 2022, sisälieve.)

Laajennettua verkostoaan Ruangrupa kutsuu *ekosysteemiksi*.⁶² He ovat luoneet tällaisia kollektiivien kollektiiveja kotimaassaan Indonesiassa. Ekosysteemi voi jatkaa kehittymistään loputtomiin. (HANDBOOK 2022, s.12) Koska ekosysteemi muuttuu ja kehittyy edelleen, Documenta 15 oli vain yksi vaihe sen matkaa. Ruangrupan tavoite Documentassa oli luoda eri puolille maailmaa ulottuva, yhteisöllisen, monialaisen taiteen ja kulttuurin alusta, jonka vaikutus jatkuisi Documenta 15:n sadan näyttelypäivän jälkeenkin. Kaiken ei tarvitse olla valmista heti.

Kun Documenta oli hyväksynyt kutsun lähteä mukaan ruangrupan matkaan ja tulla osaksi ruangrupan ekosysteemiä, Ruangrupa päätti laajentaa kutsua documentan tuella ja mahdollisuuksilla. Ensin kutsuttiin mukaan viisi ihmistä eri puolilta maailmaa laajentamaan Ruangrupaa. Näin oli koossa taiteellinen johtoryhmä.

Maailmalla oli muitakin toimijoita, jotka toteuttivat lumbungin arvoja. Heidät kutsuttiin mukaan kuvittelemaan yhdessä, mitä Documenta 15 voisi olla. Neljätoista ryhmää tarttui kutsuun ja tuli mukaan lumbungin rakentamisprosessiin, joka jatkuisi ennen ja jälkeen Documenta 15:n. Näitä ryhmiä kutsuttiin nimellä *lumbung inter-lokal*. Yli 50 muuta taiteellista toimijaa, niin yksityishenkilöitä kuin ryhmiäkin, liittyi vielä mukaan myöhemmin. Heidä kutsuttiin nimellä *lumbung artists*.

Documenta 15 ei Ruangrupan mukaan rakentunut teeman vaan praktiikoiden ympärille. Kyse ei ollut lumbungista tai yhteisomistajuudesta sinänsä. Ei haluttu vain esitellä erilaisia kollektiivisia praktiikoita, kuten erilaisissa taideinstituutioissa on jo tehty. Mukana oli kollektiiveja ja taiteilijoita, joilla on pitkä kokemus käytännöstä, ei niinkään puheesta. Näyttely tarjosi kollektiiveille mahdollisuuden oppia toisiltaan uusia työkaluja, strategioita ja lähestymistapoja, joilla rikastaa omia paikallisyhteisöjään. (HANDBOOK 2022, s.30.)

Eurooppalainen käsitys tiedosta, historiasta ja taiteesta on hyvin keskittynyt suuriin keskuksiin ja isoihin, vakiintuneisiin toimijoihin. Ruangrupa halusi purkaa ja hajauttaa näitä käsityksiä. He tutustuivat paikallisiin kasselilaisiin toimijoihin nähdäkseen, millaisia riippumattomia toimijoita alueella oli ja olisiko niillä ylijäämää, jota ne haluaisivat jakaa kuvaannolliseen yhteiseen riisivarastoon. Ylijäämä saattoi olla mitä vain: esimerkiksi tiedon tai kokemusten jakamista. (HANDBOOK 2022, s.19.) Paikallisuus on Ruangrupalle tärkeä arvo: esimerkiksi Documenta 15:sta oheistuotteita ei kilpailutettu Kiinaan, vaan ne tehtiin pienissä kasselilaisissa yrityksissä. Ruangrupa kutsui Documentaan mukaan koko kaupungin: näyttelytiloina oli tyhjentyneitä teollisuusrakennuksia, paikallisen taidekoulun kanssa tehtiin yhteistyötä ja niin edelleen.

⁶² HANDBOOK 2020, etulieue: *ekosistem*, indonesialainen nimitys ekosysteemille. Ruangrupan yhteydessä tarkoittaa yhdessä hengaavien ja työskentelevien ryhmien ja yksilöiden joukkoa. Tekstin selkeyden vuoksi olen suomentanut indonesialaisen ilmaisun tässä tutkielmassa.

3.5.4. Common Pot

Common pot eli yhteinen kulho on kehittynyt yrityksen ja erehdyksen kautta. Vuodesta 2013 lähtien Ruangrupa yhdessä muiden jakartalaisten kollektiivien kanssa on pyrkinyt rakentamaan ekosysteemejä, jotka pohjautuvat ymmärrykseen siitä, että edes ryhmä, kollektiivi, ei tule toimeen yksin, vaan sen täytyy toimia merkityksellisellä tavalla osana laajempaa yhteisöään. Aivan kuten luonnossa eri lajeilla on tapansa olla ja oma roolinsa siinä että ne yhdessä pitävät ekosysteemin tasapainossa. (HANDBOOK, s. 12) Alun perin common pot oli metafora sille, että taloudelliset resurssit koottiin yhteiselle tilille yhdessä hallinnoitaviksi. Alkuperäiset ajatukset keskitetystä tilistä ja resursseista pelkästään taloudellisina osoittautuivat molemmat vääriksi. Vasta useamman yrityksen ja erehdyksen kautta Ruangrupa ymmärsi, että yhteisetkin resurssit voivat olla monissa käsissä, eri taskuissa ja silti yhteisesti hallinnoitavissa kun tarvetta ilmenee. (HANDBOOK 2022, s. 12)

Näen tässä mallissa mahdollisuuksia myös Suomeen: taiteen alalla voitaisiin pyrkiä luomaan pysyvyyttä esimerkiksi hankkimalla tiloja yhteisomistukseen vuokralaisuuden sijaan ja kokoamalla oma vertaisrahasto tai säätiö vähentämään riippuvuutta jatkuvasta rahoituksen hakemisesta. Terike Haapoja ja Jussi Koitela kirjoittavat aiheesta *Mustekala-verkkolehden* numerossa 94:⁶³ julkinen rahoitus ei leikkausten myötä enää takaa taiteen autonomiaa. Yksityisten rahoittajien osuuden kasvaessa päätösvalta taiteen rahoituksesta keskittyy yhä pienemmälle taloudelliselle ja poliittiselle joukolle. (Haapoja & Koitela 2026). Vaihtoehtoisista rahoitustavoista taiteelle löytyy esimerkkejä eri puolilta maailmaa paikoista, joissa ei ole ollut samankaltaisia kulttuurin tukirakenteita kuin Suomessa. Julkinen apurahajärjestelmämme on ollut enemmän poikkeus kuin sääntö. Prekaarius on laajentunut myös muotoiluammattien ja vaikkapa journalismin puolelle. Uudenlaisille tavoille organisoida työtä ja resursseja on siis tilausta.

Ruangrupalla on pitkä perinne rahojen ja resurssien jakamisesta tarpeiden perusteella. COVID19-pandemian alkaminen vaikutti Documenta 15:n suunnittelu- ja toteutusaikatauluun. Muuttuneessa tilanteessa Ruangrupa ehdotti, että osa käytettävissä olevasta budjetista jaettaisiin taiteilijoille perustulona. Laskelmat kuitenkin osoittivat, että sitten ei jäisi varaa järjestää edes keskikokoista näyttelyä. Taiteellisen johtoryhmän ja Documenta gGmbH⁶⁴:n välillä käytiin useita neuvottelukierroksia. Keskustelun lopputuloksena syntyi ajatus *common potista*, yhteisestä potista, jossa 20 000 euroa annettiin jokaiselle osallistuvalla ryhmälle yhteisesti hallittavaksi. Näin taiteilijat saivat itse päättää millä tavoin käyttää se näyttelyyn. (HANDBOOK 2022, s. 21.)

⁶³ <https://mustekala.info/teemanumerot/pehmea-ja-kova-vaikuttaminen/vallan-jakaminen-voi-pelastaa-suomalaisen-kulttuurin/> Haettu 31.3.2026.

⁶⁴ Documentaa järjestävä saksalainen yleishyödyllinen yritys.

Tämä periaate muistuttaa Structures of Collaboration -kurssilla esitellyn Wauhaus-kollektiivin toimintatapaa, jossa jokaisella produktioon osallistuvalla on sama palkka, taiteellisesta tiimistä lastenhoitajiin ja siivoajiin.⁶⁵ Wauhaus saa yhteisötukea toimintaansa, ja sen seitsemällä jäsenellä eli taiteellisella tiimillä on samansuuruinen palkka. Palkasta vähennetään esimerkiksi mahdollinen henkilökohtainen kuukausiapuraha ja jäsenelle maksetaan apurahan ja palkan erotus. Näin kaikki saavat aina saman palkan.

3.5.5. Make friends, not art

Ruangrupa muistuttaa, että se, mitä on tehty Indonesiassa mm. Gudskulin ja kollektiivien kollektiivien kanssa, ei ole suoraan siirrettävissä toisiin konteksteihin.⁶⁶ Niihin on käytetty aikaa ja tilaa ja niiden mukana on kasvanut ystävyksiä ja luottamusta. Näitä ei ole mahdollista vain leikata ja liimata uuteen yhteyteen. Tuntuu vähän ikävältä redusoida näin, mutta aika, ystävyys ja luottamus ovat myös resursseja. Tällä en tarkoita niiden monetisoimista ja välineellistä, vaan päinvastoin: niiden nostamista kapitalistisen logiikan ohi. Ne ovat arvokkaampia.

Ruangrupan motto on make friends, not art. Luottamus ryhmän sisällä kasvaa kun ihmiset tutustuvat toisiinsa. Feminististä sarjakuvatoimintaa perustettaessa ruotsalaisen Dotterbolagetin, Feministisen sarjakuvaotiminnan esikuvaryhmän, jäsen Karolina Bång antoi neuvoksi: hengatkaa yhdessä. Käykää kaljalla tai kahvilla ilman mitään agenda. Kun tutustutte toisiinne, ideoita yhteiseen tekemiseen alkaa syntyä. Samansuuntaista painotti Wauhaus-kollektiivin Jarkko Partanen Structures for Collaboration -kurssilla. Wauhaus oli toimintansa alkuvaiheessa kriisissä. Ei-hierarkkisuuden ihanteen mukaisesti kaikki tekivät vähän kaikkea ja kaikki osallistuivat kaikkiin kokouksiin. Se oli aikaa vievää ja tehotonta. Kriisi ratkesi viikon intensiivisellä keskustelulla. Vastauksia olivat muun muassa tarkoituksenmukaisempi tehtävien jako ja yllättäen enemmän kokouksia. Päätöksentekokoustamisen rinnalle nostettiin säännöllinen kuulumisienvaihtokokous. Hengailu.

Majelis (arabian kokoontumista merkitsevästä sanasta) tarkoittaa Ruangrupan yhteydessä kokousta, jossa sovitaan yhteisistä asioista. Joskus majeliksessa kierretään kehää eikä saada päätöksiä tehtyä. Joskus päätös yhtä äkkiä putkahtaa jostakin. Joskus ei tule tehtyä päätöksiä, vaan lopputuloksena on mukava yhdessä vietetty tuokio (*nonkrong*) tai illallinen.⁶⁷ Hengaamisen arvo on myös siinä, että ilman tavoitteita hengatessa ei toteuta kapitalistisen tuottavuuden logiikkaa.

⁶⁵ Wauhausin jäsenen Jarkko Partasen esitelmä. Rojolan muistiinpanot *The Structures of Collaboration* -kurssilta 2022.

⁶⁶ HANDBOOK 2022, s. 12.

⁶⁷ Nonkrong on indonesiaa ja tarkoittaa kokoontumista ja ajan viettämistä yhdessä. Nonkrongissa ei ole kyse saavutuksista tai Kyse on vain ajan viettämisestä yhdessä omia asioitaan kertoen. HANDBOOK 2022, takalieve.

Hengaamisen ja sitä kautta ystävystymisen ja yhdessä työskentelemisen kautta palaamme Jo Freemanin kritiikkiin. Jotta emme tule luoneeksi uusia syrjiviä rakenteita, ovien täytyy pysyä auki ja kynnysten matalina uusien ihmisten tulla. Avoimet, mahdollisesti anonyymit haut ja kutsut täytyy pitää mukana toiminnassa.

Incomplete together -näyttelyn avajaiset, gallerie neurotitan 10.5.2024. Anu Kotilaisen piirros suurennettuna ja jäljennettynä seinään. Kuva: Emma Strauss

4.0 INCOMPLETE TOGETHER – tietoinen kokeilu tehdä toisin

Syksyllä 2023, opiskeltuani kuratointia kaksi vuotta, sain mahdollisuuden testata oppimaani käytännössä. Minut kutsuttiin kertomaan Feministisestä sarjakuvatoiminnasta ComicInvasion -sarjakuvafestivaaleille Berliiniin toukokuussa 2024. Suomi olisi tapahtuman teemamaa ja ohjelmaosion nimi olisi Finnische Invasion. Toimintaansa esittelemään oli kutsuttu nykysarjakuvakollektiivi Kutikuti, Feministinen sarjakuvatoiminta -verkosto, suomalainen BIPOC⁶⁸-sarjakuvakollektiivi Plenty sekä Suomen sarjakuvaseura ry. Ohjelmakokonaisuuteen kuuluisi esiintymisiä ja työpajoja festivaaleilla sekä kahden viikon näyttelyaika Galerie Neurotitanissa mukana oleville kolmelle taiteilijakollektiiville.

Festivaali lupasi matkat ja majoituksen yhdelle henkilölle Feministisestä sarjakuvatoiminnasta. Sanoin, että Feministinen sarjakuvatoiminta on kollektiivi. Ette voi kutsua vain minua, minä en ole Feministinen sarjakuvatoiminta. Koska heillä oli varaa kutsua vain minut, päätin noudattaa ruangrupan +1⁶⁹ ja common pot -periaatteita. Otin tavoitteekseni hankkia jostain lisää rahaa yhteiseen pottiin ja viedä muita mukanani.

Minua ei kuratoidessa kiinnosta toimia portinvartijana vaan mukaan kutsujana. En usko ainoastaan meriittipohjaisuuden tuottavan parasta tai kiinnostavinta taidetta. En halua määritellä etukäteen mikä on mielenkiintoista, haluan nähdä jotain uutta. Kun järjestetään avoin kutsu, oikea porukka on se, joka sattuu paikalle.

Laadin Feministisen sarjakuvatoiminnan somekanaville avoimen kutsun tulla kuratoimaan näyttelyä kanssani. Kuusi ihmistä ilmoitti kiinnostuksensa, lopulta mukaan päätyi neljä: itseni lisäksi Susi Nousiainen, Shambhavi Singh ja Nina Teerilahti. Ketään ei suljettu ulos, mutta kaksi jättäytyi pois omasta tahdostaan kuultuaan lisää hankkeesta ja sen reunaehdoista.

4.1. Pulaa resursseista aika ja raha

Alustava kysely pitämään näyttelyä Berliinissä tuli syyskuun 2023 lopulla, virallinen kutsu Berliiniin tuli marraskuussa. Tapahtuma oli toukokuussa 2024. Valmistelu-aikaa oli siis noin puoli vuotta. Millään mukaan kutsutuista taiteilijaryhmistä ei ollut

⁶⁸ BIPOC on lyhenne sanoista black, indigenous, people of color. Suomessa ei ole aivan vastaavaa ilmausta, mutta jotkut em. ryhmiin kuuluvat käyttävät itsemäärittelyyn sanaa ruskea.

⁶⁹ Ota aina ystävä mukaan. Welcome to our living room, kevät 2024. Rojolan muistiinpanot.

hankkeelle rahoitusta. Kutikuti ry saa Opetus- ja kulttuuriministeriöltä toiminta-avustusta⁷⁰ sekä aika ajoin hankeapurahoja⁷¹. Lisäksi tulevat jäsenmaksutulot noin 60 jäseneltä. Jatkuva rahoitus menee juokseviin kuluihin, hankerahoitus korvamerkittyihin projekteihin. Feministinen sarjakuvatoiminta ei ole yhdistys, joten se ei saa järjestöavustuksia. Erilaisia hankerahoituksia työryhmälle on haettu ja saatukin, mutta tässä tapauksessa syksyn suuret rahoitushaut kuten Koneen säätiö ja Suomen kulttuurirahasto olivat juuri ehtineet päättyä. Alkuvuoden rahoitushakujen päätökset taas tulisivat liian myöhään tapahtuman kannalta, esimerkiksi Taike ei myönnä takautuvaa rahoitusta. Rahoitusta tälle hankkeelle olisi hyvinkin voinut saada, jos sitä olisi hakenut ajoissa. Olisimme voineet maksaa taiteilijoille näyttelypalkkiot, tilata ehkä uusia töitä ja maksaa niistä tai maksaa kuraattoriryhmälle työstään.

Kutsuvan tapahtuman matkarahoituksen ehtona oli, että matkat tehdään maata pitkin, mikä nosti matkakustannuksia jonkin verran. Galleriatila oli ilmainen, mutta näyttelyn rakennus- ja purkuajan elinkustannukset jäisivät tekijöille maksettavaksi. Lisäksi kaiken tämän ajan joutuisi olemaan pääosin poissa muista töistä. Pelkästään matkoihin maata pitkin meni 24 tuntia suuntaansa.

Keskustelimme kuraattoriryhmässä hankkeen taloudellisista reunaehdoista. Aikataulu ei mahdollista sairastumista, lapsen sairastumista, muiden töiden tekemistä ensin loppuun. Kolme eri tahoja on valmiita antamaan rahaa matkoihin ja taideteosten rahtiin, mutta ei päivärahoihin saati palkkaan. Taidealalla työstä ei makseta. Jos nimeäisimme itsemme näyttelyteknikoiksi, voisimmeko hakea saatavamme palkkaturvasta?

Raha ei ole ainoa resurssi, mutta kun rahaa ei ole, sen puutetta täytyy korvata muilla resursseilla. Kuratoriaaliseen ryhmään päätyneiden oli mahdollista työskennellä hankkeen parissa ilman palkkioita, koska heistä kahdella oli menossa apurahakausi taiteelliseen työskentelyyn. Kolmas käytti matkaan lomaa varten säästämänsä rahat. Vain yksi oli kokonaan vailla tuloja ja rahoitti näyttelyn parissa työskentelemisen aiemmista töistä jääneillä säästöillä. Mikäli aikataulu olisi ollut järkevämpi, projektiin liittyvästä työstä olisi voitu maksaa palkkaa tai apurahaa ja se olisi mahdollistanut hankkeen kuratoimiseen ja muuhun valmisteluun osallistumisen myös sellaisille ihmisille, joilla ei ollut valmiiksi soveltuvaa rahoitusta, säästöjä tai joustavaa muuta työtä.

Se, että meitä oli useampi eli työryhmä, oli resurssi: kenenkään ei ollut mahdollista työskennellä näyttelyprojektin kanssa kokoaikaisesti, mutta aina löytyi joku neljästä, joka ehti hoitaa tarvittavat asiat. Tämä vaati toimivaa kommunikaatiota sekä

⁷⁰ 40 000 euroa vuonna 2025. <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/taiken-toiminta-avustukset-vuodelle-2025> Viitattu 17.3.2025

⁷¹ Esimerkiksi 2023-2025 Nykysarjakuvan suunnat -hanke, jota rahoittaa Koneen säätiö. <https://koneensaatio.fi/apurahat-ja-residenssipakat/nykysarjakuvan-suunnat/> Viitattu 17.3.2025

luottamusta. Ruangrupan mukaan luottamus työryhmän sisällä ilmenee myös niin, että luotetaan työryhmän jäsenten itsenäisesti tekemiin päätöksiin.⁷²

4.2. Common pot -periaate käytännössä

Tapahtuman budjettiin oli varattu hotellihuone yhdelle hengelle. Neuvottelimme, että mikäli löydämme vastaavan hintaisen yöpymispaikan, jonne mahtuu koko porukka, Feministisen sarjakuvatoiminnan jäseniä voi tulla useampi. Tällainen löytyikin. Kuratoriaalisesta tiimistä Berliiniin matkusti kolme henkeä. Neljäs oli sattumalta kaupungissa jo valmiiksi toisen näyttelyhankkeen vuoksi, jolle oli rahoitus. Kaksi meistä viipyi kymmenen päivää osallistuen sekä näyttelyn rakentamiseen että festivaaliin, yksi oli mukana näyttelyn rakentamisen ajan eli neljä päivää, yksi vain festivaaliviikonlopun ajan.

Haimme aikataulujen puitteissa muutamaa pientä apurahaa työryhmänä yhdessä Kutikutin taiteilijoiden kanssa. FRAME⁷³ myönsi 1200 euroa matkakuluihin jaettavaksi 10 ihmisen kesken. Finnische Invasion -tapahtuman berliiniläinen tuottaja Henna Räsänen onnistui kasvattamaan hankkeen rahoitusta mm. Suomen kulttuuri-instituutin noin tuhannen euron TelepART⁷⁴-rahoituksella sekä pienillä sponsorisopimuksilla, jotka laskettiin festivaaleilla meidän tapahtumamme osabudjettiin.

Lisärahoitus mahdollisti pienten esiintymispalkkioiden maksamisen festivaaleilla työpajoja, lukuesityksiä ja paneelikeskusteluita pitäneiden osalta. Tämä ei ollut tiedossa siinä vaiheessa kun alun perin sitouduimme näyttelyn järjestämiseen. Osa avustuksista maksettiin vasta tapahtuman jälkeen, joten ne eivät hyödyttäneet meitä valmisteluvaiheessa. Common pot-periaatetta noudatimme seuraavasti: jokaisen matkakulut laskettiin ja summasta vähennettiin se osuus jonka festivaali oli maksanut osalle (meriittipohjaisesti valituille) taiteilijoista. FRAMEn raha, jonka käytöstä päätimme itse, meni näin heille, joiden kuluja festivaali ei maksanut. Taiteilijoiden solidaarisuus loppui siinä kohtaa, kun ehdotin omien esiintymispalkkioiden laittamista yhteiseen pottiin. Ajatus oli kuitenkin esitetty. Ehkä ensi kerralla.

4.3. Näyttelyn kuratoriaalisista periaatteista

Aloitimme työskentelyn kuraattoriryhmässä keskustelemalla näyttelyn ja työskentelyn linjauksista. Mietimme, millaisen näyttelyn haluaisimme tehdä sekä puhuimme

⁷² *Hanging out with ruangrupa*, videoluento 28.1.2021.

⁷³ Frame Contemporary Art Finland on nykytaiteen organisaatio ja tiedotuskeskus, joka vahvistaa suomalaisen nykytaiteen asemaa, edistää kansainvälistä toimintaa ja tuottaa tietoa nykytaiteesta. <https://frame-finland.fi/tietoa-framesta/> haettu 23.9.2025.

⁷⁴ TelepART-rahoitusta saattoi hakea suomalaisen taiteilijan esiintymiseen ulkomailla ja sen maksimisumma oli tuhat euroa. <https://applytelepart.com/about/> Haettu 25.9.2025

hankkeen reunaehdoista. Puhuimme siitä, mitä feminismi tarkoittaa meille, mitä se tarkoittaa sarjakuvan yhteydessä, millaista tässä ammatissa on toimia juuri nyt, millaisia asioita haluamme nostaa esiin juuri nyt. Keskustelimme radikaalin inklusiivisuuden periaatteesta: miten saada mukaan taiteenlajissa aliedustettuja ryhmiä. Taiteen, sarjakuvankin, pitää kuulua kaikille.

Galerie Neurotitan sekä ComicInvasion Berlin olivat esittäneet yhden suoran toiveen: ei teoksia joissa on transfobiaa, rasismia tai seksityöntekijöiden stigmatisointia. Lisäksi jos näyttelyssä olisi materiaalia, joka ei sopisi lapsille, se tulisi merkitä.

Järjestimme tapamme mukaan avoimen haun. Jäävasimme itsemme näyttelystä. Emme voisi maksaa taiteilijoille näyttelypalkkioita, joten olisi kohtuutonta pyytää uusia teoksia. Tähän näyttelyyn saisi lähettää myös keskeneräisiä, vielä julkaisemattomia teoksia, pöytälaatikkotöitä. Pyysimme teokset digitaalisessa muodossa, jotta kuluja lähettäjälle tulisi mahdollisimman vähän. Meillä ei olisi varaa rahtiin eikä vakuutuksiin. Päätäisimme, mitkä teokset otamme mukaan nähtyämme millaisia töitä meille lähetetään. Tavoitteena olisi saada näyttelystä jonkinlainen kokonaisuus.

Videopuhelun loppuksi aloimme ideoida nimeä. Näyttelyn nimeksi tuli *Incomplete together*. Projekti voisi olla hienompikin, paremmin resursoitu ajallisesti ja rahallisesti, mutta ainakin olimme tässä yhdessä.

Laadimme avoimen kutsun taiteilijoille. Avointa kutsua jaettiin Feministisen sarjakuvatoiminnan sosiaalisessa mediassa: Facebookissa ja Instagramissa. Lisäksi kutsu lähti sähköpostilistallemme.

Kutikutin ja Feministisen sarjakuvatoiminnan lisäksi mukaan oli kutsuttu kolmas taiteilijakollektiivi, POC-sarjakuvantekijöiden Plenty-ryhmä. Puoliksi palestiinalainen Plentyn jäsen oli julkaissut paljon sarjakuvia Palestiinan kansanmurhasta. Järjestäjät pyysivät hänen osuuttaan näyttelystä etukäteen nähtäväksi. Koska kenenkään muun kanssa ei oltu toimittu näin, Plenty veti omat johtopäätöksensä ja jättäytyi kokonaan pois hankkeesta. Tästä täytyi keskustella Feministisen sarjakuvatoiminnan kuraattoriryhmässä. Jäisimmekö pois solidaarisuudesta vai käyttäisimmekö puheenvuoroja paikan päällä? Yksi kuraattoreistamme oli jäsenenä myös Plentyssä. Hän keskusteli muiden plentyläisten kanssa ennen kuin päätti oman kantansa.

Päätimme yhdessä, että osallistumme näyttelyyn ja festivaaliin, mutta käyttäisimme hyväksemme spontaaneja tilaisuuksia nostaa esille palestiinalaisten kansanmurhan ja virallisen Saksan hankalan suhtautumisen siihen ja siitä puhumiseen. Ohjelmassa oli esimerkiksi työpajoja ja lavakeskusteluita, joiden sisältöä järjestäjien olisi mahdotonta täysin valvoa. Aiheesta keskusteltiinkin vilkkaasti sekä työpajoissa että lavakeskusteluissa.

Kirjoitimme julkilausuman työskentelyolosuhteista, aikataulusta ja rahoituksesta hankkeessa. LIITE 1.

Liitteenä myös taiteilijoille suunnattu avoin kutsu, joka on tuotettu kuraattoriryhmän kesken käytyjen keskustelujen pohjalta ja viimeistely yhdessä kirjoittaen. LIITE 2.

4.4. Näyttelyn estetiikasta

galerie neurotitan sijaitsee Haus Schwartzbergissä Berliinin Mittestä, kalliilla ostosalueella korttelissa, jonka kaikki muut rakennukset on kunnostettu uudenveroisiksi. Haus Schwartzbergistä on tullut rouhea nähtävyys: turistit haahuilevat kuvaamassa seinien katutaidetta, paikalliset käyvät siellä kahvilla, gallerioissa ja elokuvissa. Vuonna 1995 taiteilijat vuokrasivat rakennukset ja alkoivat kunnostaa niitä talkootyönä. Talon omistavan Haus Schwartzberg -yhdistyksen tavoitteena on esitellä ja tukea kaikenlaista taiteellista toimintaa. Erityishuomio on kaupallisen taidemaailman ulkopuolisessa taiteessa. Lisäksi halutaan tukea taiteilijoiden välistä yhteistyötä ja yhteydenpitoa. Yhdistys toimii jäsenmaksuilla ja muulla itse hankitulla rahoituksella ilman julkista rahoitusta. Tiloissa on mm. kaksi galleriaa, kaksi museota, kahvila, baari ja elokuvateatteri.⁷⁵

Galleria toimitti tilan pohjapiirroksen ja hyvät valokuvat tiloista. Kutikutin kuraattorikaksikko päätti, että koska resursseja ennakkosuunnitteluun ei ollut, he eivät suunnittelisi etukäteen vaan päättäisivät näyttelyn ripustuksesta vasta paikan päällä. Näin ollen myöskään Feministinen sarjakuvatoiminta ei voinut juurikaan suunnitella omaa osuuttaan, koska emme esimerkiksi tienneet, kuinka galleriatila jaettaisiin ryhmien kesken. Paikan päällä tilan nähtyään Kutikuti halusi jakaa tilan kahtia, yksi huone kummallekin ryhmälle.

Incomplete together -näyttelyn visuaalisena inspiraationa oli pienlehtien ja mustavalkoisten valokopioiden maailma. Valokopioikone ja kasettinahuri toivat 1970-luvun lopulla omakustantamisen suuren yleisön ulottuville ja loivat tunnistettavan mustavalkoisen, karheen estetiikan. Toimeen tarttuivat etenkin punkkarit. Valokopioitu zinetyyli sopi Haus Schwartzbergiin ympäristönä.

Galerie neurotitanin seinille liisteröidyt valokopiosuurennot eri tekijöiden luonnoksista, piirroksista ja teoksista muodostivat tapettimaisen sarjakuvapinnan ja sekoittuivat kuvaten kollektiivia.

Valinnat heijastelivat kuraattoriryhmän ajattelua: halusimme nostaa esiin itse tehtyä kädenjälkeä, epätäydellisyyttä, väliaikaisuutta, prosessuaalisuutta ja kollektiivisuutta. Digitaalinen piirtäminen mahdollistaa nykyään kuvien hiomisen ja virheiden korjailun loputtomiin. Verkkojulkaiseminen on yhä useampien ulottuvilla. Tekoälyn nopea

⁷⁵ <https://haus-schwarzenberg.org/en/schwarzenberg-e-v/> haettu 25.9.2025.

kehittyminen on kiihdyttänyt tätä suuntaa entisestään. Sen sijaan valokopiokoneella suurentaessa ja uudelleen kopioidessa jäljennöksiin syntyy lisääntyvissä määrin visuaalista kohinaa. Kopiokone suurentaa ja pienentää optisesti, ei digitaalisesti, joten huonolaatuisistakin pienistä kuvista voi tehdä suurennoksia ilman että ne pikselöityvät.

Ripustukseen oli aikaa neljä päivää. Yksi niistä oli helatorstai, jolloin suurin osa liikkeistä olisi kiinni. Aloitimme työt maanantaina toivoen, että emme tarvitsisi torstaina mitään kaupasta. Avajaiset olisivat perjantaina. Suurin osa näyttelyn lopullisista ripustusratkaisuista jouduttiin improvisoimaan paikan päällä. Pystyimme käyttämään osan ennakkosuunnitelmistamme. Esimerkiksi ajatus Piri Huhtasen ja Anu Kotilaisen teosten suurentamisesta koko seinän kokoisiksi toteutui.

Prosessuaalisuus oli osittain olosuhteiden sanelema hyve, ottaen huomioon ajalliset ja taloudelliset haasteet sekä sen, että emme voineet suunnitella näyttelyä enakkoon kovin tarkkaan. Ymmärrys olosuhteiden haasteellisuudesta sai ratkaisujen löytymisen tuntumaan voitolta.

Fyysisesti eri paikoissa oleminen hankaloitti päätöksentekoa työryhmänä kiireisessä ripustusvaiheessa. Kaksi työryhmän kolmesta jäsenestä joutui käyttämään kokonaisen työpäivän kopioliikkeessä toisella puolella kaupunkia. Tämän työvaiheen olisi voinut tehdä etukäteen, jos ripustuksen tilajako olisi ollut tiedossa. Reilu tuhat valokopiota maksoi vain vähän yli 30 euroa. Valmis kopiopinkka vietiin gallerialle ja kokonaisuutta alettiin liisteröidä seinään arkki kerrallaan.

Osallistavaan, prosessuaalisen tekemisen periaatteeseemme kuului, että myös apunamme näyttelyä pystyttäneet festivaalin vapaaehtoiset saivat tehdä päätöksiä. Tämä usein hämmästytti, joskus ilahdutti heitä. Kävi ilmi, että monet vapaaehtoisista tekivät itse sarjakuvia tai opiskelivat taidetta. Näyttelyssä oli kollaasimaisia osioita, joissa ei ollut tarkkaa ennalta määriteltyä ripustussuunnitelmaa. Kuvien liisteröimiseen seinälle ei tässä tapauksessa ollut yhtä oikeaa tapaa. Näytimme, miten kokonaisuutta voi sommitella lattialla, yhdistää suurta ja pientä, luoda tapettia ja nostaa yksityiskohtia. Sitten vain liisteröimään! Talkoilla tekemisen anti voi olla se, että saa oppia uusia tekniikoita tai olla mukana jonkin suuremman kokonaisuuden toteutumisessa. Yksi näyttelyn ja osin Feministisen sarjakuvatoiminnankin idea on kyseenalaistaa tekijyyttä ja madaltaa osallistumisen kynnyksiä.

4.5. Miten meni omasta mielestä

Kun työskennellään ryhmässä ja halutaan toimia yhdessä, täytyy asennoitua jakamaan valtaa ja olla valmis joustamaan omasta perfektionismistaan. Kollektiivisella taiteellisella työskentelyllä on maine kompromissien tekemisenä ja keskinkertaisuutena, pohdimme työskentelyn alkuvaiheessa. Prosessuaalista tekemistä ei pitäisi mitata pelkästään lopputuloksen kautta. ”Where is the art”, kysyivät katsojat

Documenta 15:ssa. Näyttelytekstit ja muut taustamateriaalit kannattaa lukea, pelkkä katsominen ei aina kerro kaikkea. Miten kauneus voisi olla katsojan silmässä, jos hän ei kykene asettamaan näkemäänsä kontekstiin?

Kuraattoriryhmän jäsenet eivät tunteneet toisiaan kovin hyvin entuudestaan. Olimme keskenämme sopivalla tavalla erilaisia, ryhmän jäsenet täydensivät toisiaan. Olimme etenkin alussa ja tarvittaessa pitkin matkaa keskustelleet projektin rajoittavista reunaehdoista.

Tällainen puhuminen taiteen ja kulttuurityön tekemisen reunaehdoista on tullut minulle luontevaksi nimen omaan kuraattoriopintojen kautta. Uskon, että suora puhe alussa ja epävarmuuden ääneen lausuminen ja hyväksyminen lähtökohdaksi suojeli kuraattoriryhmää mahdollisilta pettymyksiltä ja suuremmilta konflikteilta. Joskus oli tarpeen sanoa ei – resurssit eivät olisi venyneet kaikkeen. Tiukoissa tilanteissa paikkaaminen, riman madaltaminen, keskeneräisyyden hyväksyminen. Itsen ja toisten kiittäminen siitä mitä saatiin aikaan ja kun joustettiin hankalissa olosuhteissa. Valmis korvasi parhaan. Huonot puujalkavitsit osoittautuivat korvaamattomiksi tunnelman kohottajiksi.

Neljä henkeä oli hyvä ryhmäkoko: kukaan ei ollut korvaamaton ja oli varaa myös olla välillä väsynyt ja levätä. Työnjako ja tehtävien palastelu sekä toistemme ehtimisien paikkaaminen toimi olosuhteisiin nähden hyvin. Paljon tehtiin viime tingassa, koska palkalliset työt ajoivat projektin ohi kerta toisensa jälkeen. Emme jaksaneet tiedottaa emmekä dokumentoida juurikaan, mutta onneksi muut tahot kuten galleria tekivät sitä. Yhteydenpito taiteilijoihin olisi saanut olla nopeampaa.

4.6. Mitä olisi voinut tehdä toisin?

Suomalaisen sarjakuvan tekijäkunta näyttäytyi näyttelyssämme sukupuoliltaan ja seksuaalisuuksiltaan moninaisena, mutta hyvin valkoisena. Avoin kutsumme ei tavoittanut niin moninaista ryhmää kuin olisimme toivoneet. Tämä on seikka, johon täytyy kehittää toisenlaisia lähestymistapoja jatkossa. Ehkä kutsua olisi voinut ja pitänyt jakaa laajemminkin, ei vain somekanavillamme. Toisaalta voi ajatella, että nyt se tavoitti juuri jäsenemme, meitä seuraavat ja itse tekevät. Plenty-kollektiivin poisjäänti oli samaan aikaan ymmärrettävää ja iso menetys.

Feministisen sarjakuvatoiminnan tunnus vuodelta 2016. Kuvakollaasi eri piirtäjien tekemistä kuvista.

Yhteenveto

Kun sarjakuvakenttä muuttuu, tarvitaan uudenlaisia tukirakenteita

Olen käynyt tässä tutkielmassa läpi sarjakuvan paikkaa kulttuurialalla. Nykysarjakuva leikkaa monialalle ja sen kulttuuripoliittinen paikka on ollut liikkeessä viime vuosikymmeninä. Painetun median hiipuminen on vaikuttanut sarjakuvaan. Median murroksen myötä sarjakuvantekijöiden perinteisiä yhteisöjä kuten kontakteja toimituksiin ja kustannustoimittajiin on kadonnut. Kun työmahdollisuudet lehdistössä ovat hupenneet, apurahojen merkitys on kasvanut.

Samalla sarjakuvan julkaisu- ja esittämiskäytännöt ovat muuttuneet. Yhä useammalla sarjakuvantekijällä tai -taiteilijalla on joko muotoilun tai kuvataiteen koulutus. Kun ei enää ole asiakasta, tilaajaa ja julkaisijaa, kuvituksia ja sarjakuvia tehdään yhä useammin omaehtoisesti itse julkaisten tai muulla tavoin esittäen. Sarjakuva saattaa olla osa monialaista praktiikkaa.

Koska alalle ei ole tutkintoon johtavaa koulutusta, taide- ja muotoilualan muita tutkintoja suorittaneet sarjakuvataiteilijat eivät aina ole saaneet perehdytystä oman alansa erikoispiirteisiin kuten kuvan ja sanan erillisiin tekijänoikeuksiin ja niistä saataviin korvauksiin, kustannussopimuksiin ja niin edelleen. Omakustantajat eivät välttämättä ole selvillä kaikista kirjankustannuspuolen käytännteistä esimerkiksi levityksen ja verotuksen suhteen. Oman alan liitot eivät välttämättä tunnista sarjakuvan muuttunutta tilannetta: yhä useampi sarjakuvaa tekevä on myös omakustantaja, esittää teoksiaan julkisesti näyttelyissä tai julkaisee verkossa. Sarjakuvataiteilija saattaa tehdä teoksensa oheen myös näyttelyn tai monialaisen taideteoksen.

Erilaiset vertais- ja yhteisölliset toimintatavat voivat vahvistaa ammatillisia taitoja ja hyvinvointia. Yhdistykset ja ammattijärjestöt eivät välttämättä pelkästään pysty vastaamaan näihin tarpeisiin. Yhä monialaistuvampi sarjakuva voisi hyötyä myös uudenlaisista tukirakenteista. Kuratoriaalisesta perinteestä löytyy monenlaisia työkaluja, joita voi soveltaa myös sarjakuvan muuttuvalla kentällä.

Sarjakuva ilmaisumuotona taipuu moneen. Alalla elää silti yhä käytännteitä, jotka ovat peräisin sarjakuvan ajasta massamediana ja populaarikulttuurina. Onkin tilausta uudenlaisille käytännteille ja sarjakuvan taiteilijuuden pohdinnalle. Uudenlaiset sarjakuvat kutsuvat uudenlaisia sarjakuvan määrittelemisen tapoja ja avaavat

uudenlaisia kuratoriaalisia näkymiä. Määrittelyn ei tarvitse olla joko-tai vaan se voi olla yllirajainen sekä-että.

En kaipaa kuraattoria sarjakuvan laajentuneelle kentälle uudeksi agentiksi tai portinvartijaksi vaan välittäjäksi. Välittämään tietoa rakenteista, luomaan ja jakamaan kontakteja, kokoamaan ammatillista tietoa, joita sarjakuvataiteilijat tarvitsevat ja jota taidekoulut tai muotoilukoulut eivät tarjonneet. Kuratoriaalisten käytäntöjen oppiminen voisi auttaa alan ihmisiä uudenlaisen ammatillisen tilanteen edessä kentän muuttuessa. Kuratoriaalisella keskustelulla on annettavaa keskustelulle työn etiikasta ja reunaehdoista, kaikesta siitä mikä ei suoraan liity rahaan vaan vaikkapa hyvinvointiin, toimintatapoihin, rakenteisiin. Maailman ja taidemaailman muuttuessa tarvitsemme uudenlaisia järjestäytymisen tapoja ja työkaluja yhdessä toimimiseen. Voimme löytää niitä yhdessä.

Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia nykysarjakuvataiteilijoiden identiteettiä ja itseymmärrystä taiteilijuudesta tai tekijyydestään. Kim Jooan laajennetun sarjakuvan käsite houkuttelee tarkastelemaan suomalaistakin taidehistoriaa uusin silmin. Sarjakuva on osa yhä useamman monialaisen taiteilijan praktiikkaa, vaikka sitä ei aina nimettäisi. Sarjakuvaa voisi tarkastella yhteisötaiteena tai prosessuaalisen ilmenemismuotoja nykysarjakuvassa. Feministisen sarjakuvatoiminnan työpajoissa tehdään kollektiivisia minizinejä eli pienlehtiä, joissa prosessi ja siihen liittyvä keskustelu ovat yhtä tärkeitä kuin lopputulos. Ehkä ruohonjuurisarjakuvia⁷⁶ tai näitä minizinejä voisi tarkastella myös yhteisötaiteen näkökulmasta.

Esittelin, millaisia toimintamuotoja ei-hierarkkinen, taiteilijalähtöinen Feministinen sarjakuvatoiminta -verkosto on kokeillut ja kehitellyt ja ehdotin niitä kuratoriaaliseksi käytännöiksi. Löysin kuratoriaalisen määreen Maria Lindiltä ja laajennettua sanastoa kuvaamaan nykysarjakuvan uusia suuntauksia Kim Jooalta. Vertailin ja löysin yhteyksiä Feministisessä sarjakuvatoiminnassa kehiteltyjen praktiikoiden ja kuratoriaaliseen perinteen välillä. Kävin läpi kollektiivisen toiminnan kompastuskiviä Jo Freemanin ja Hanna Kuuselan kollektiivisuuden kritiikin kautta. Käytännöllisiä yhdessä toimimisen tapoja löytyi muun muassa Ruangrupa-kuraattorikollektiivilta.

Ehdotin, että feministinen toiminta yhdessä luottamusta rakentavine hengämisineen voisi olla tarjota työkaluja taiteilijoiden muuttuneessa tilanteessa. Ruangrupa neuvoo: Make friends, not art. Tämä mielessä pysyy selkeänä, mikä elämässä ja taiteessa on tärkeintä. Feministisen sarjakuvatoiminnan piirissä kokeillut ja kehitellyt yhteisölliset toimintatavat ja kuratoriaalinen tarkastelutapa voisivat hyödyttää prekarisoituvalla alalla laajemminkin. Yhdessä suunnitellut, taiteilijoiden tarpeista liikkeelle lähtevät residenssit päivittävät ammattitaitoa. Vertaisten palauterinki korvaa puuttuvia

⁷⁶ Maailman sarjakuvat ry:n ja World Comics Indian kehittelemä sarjakuvien tekemisen menetelmä, jossa esimerkiksi kansalaisjärjestöaktivistit oppivat tekemään kampanjasarjakuvia. Paikalliset aiheet ja jakelu ja oma äidinkieli ovat tyypillisiä piirteitä ruohonjuurisarjakuvalla. <https://worldcomics.fi> Haettu 25.3.2026.

kustannustoimittajia. Femidistro tarjoaa jakelua niissäkin tapahtumissa, joihin kaikki halukkaat eivät ole saaneet myyntipaikkaa tai muusta syystä ole voineet osallistua.

Feministisen sarjakuvatoiminnan keskiössä ei ole lopputulos, julkaisut, vaan toiminta, kenties kuratoriaalinen toiminta: keskinäinen tuki, oman estetiikan pohtiminen ja luominen, taiteen ja sarjakuvan kentän valtarakenteiden ja arvojen pohtiminen ja muuttaminenkin. Toiminta on lopputulosta tärkeämpää: aina lopputulemaa ei tarvitse tietää etukäteen. Ryhmän säännöistä, toiminnan tavoitteista ja toimintatavoista sovitaan yhdessä. Toki pienissä vaihtuvissa porukoissa, mutta ehkä mukaan voisi ottaa enemmän lumbungia: suuria väenkokouksia. Vastataan kyllä kutsuihin, omilla ehdoillamme. Välillä ne ovat ristiriidassa kutsujan tai rahoittajan ehtojen kanssa: silloin tarvitaan common potia.

Jotkut keinoista, joita ehdotan feministiseksi kuratoriaalisiksi toiminnaksi, ovat tuttuja esimerkiksi hyviltä työpaikoilta, ammattiyhdistysliikkeestä tai muusta järjestötoiminnasta. Taiteen puolella kokemus työpaikkojen ja liittojen hyvistä käytänteistä voi olla ohut: kokemuksia järjestäytyneestä työelämästä ei välttämättä ole. Ihmiset työskentelevät paljolti yksin.

Kun Taike julkisti yhteisörahoitukseen liittyvät yhdenvertaisuusedellytyksensä 2025, Feministisen sarjakuvatoiminnan ja Kutikutin jäsen Apila Kaivo-oja tarjoutui tekemään Kutikutille turvallisemman tilan ohjeistuksen.⁷⁷ Feministisessä sarjakuvatoiminnassa yhdessä opitut käytänteet kulkevat mukana uusiin paikkoihin. Turvallisemman tilan periaatteet ja niiden kehittäminen yhdessä ovat nyt tuttuja monenlaisista sarjakuvayhteisöistä, eivät vain Feministisen sarjakuvatoiminnan residensseistä.

Kun tavoitteena on tehokkuus, järjestäytymismuodoksi valikoituu usein hierarkkisuus, myös koska ei vain tunneta muita malleja yhdessä toimimiseen. Vastapainoksi tehokkuudelle riittää pelkkä yhdessä hengaaminen. Yhdessä hengaamista voi ajatella praktiikkana. Ei kokoonnuta välttämättä jonkin tietyn valmiiksi asetetun tavoitteen ympärille. On feminististä nostaa arvokkaaksi kuulumisten kyseleminen. Hengaaminen luo tietoa: tapoja olla toisin, hetkiä arvostaa vain olemista ja hengähtämistä. Syy voi nousta yhdessä hengaamisen myötä: millaisia toisenlaisia tapoja jakaa työtä, resursseja ja valtaa voisi olla? Miten tehdä päätöksiä kollektiivisesti? Järjestäytymisellä on pitkä historia, josta ammentaa: esimerkiksi feministisen liikkeen, ihmisoikeusliikkeen, työväenliikkeen historia.

Yhdessä työskenteleminen on hidasta, koska emme ole saaneet tottumusta, taitoja ja työkaluja siihen. Kun halutaan tehdä yhdessä, myös ratkaisut löytyvät yhdessä. Jos haluamme aidosti jakaa resursseja, ryhmän täytyy neuvotella aina uudestaan kun mukaan tulee uusia ihmisiä. Tämä voi tuntua turhauttavalta, koska olemme tottuneet saamaan tuloksia nopeasti. Mutta jos neuvotteluun itsessään asennoituu yhtä tärkeänä

⁷⁷ WhatsApp-keskustelu Apila Kaivo-ojan kanssa 15.3.2025.

osana prosessia kuin lopputulokseen, ja hyväksyy, ettei lopputulos ei ole vielä tiedossa, jatkuva feministinen neuvottelu saa itseisarvon.

Ero on kuin junamatkailussa ja lentämisessä. Junaan astuessa on jo matkalla ja jo perillä, lentämällä vasta saapuessaan kohteeseen. Asiat ja ihmiset tarvitsevat aikaa.

Kasvaminen, oppiminen, tutustuminen, luottamuksen ja ystävyiden syntyminen vievät aikaa. Mutta maailmassa on jo aivan liikaa kaikkea nopeaa ja tehokasta.

LÄHDELUETTELO

MONOGRAFIAT:

Heikkinen, M (1991). *Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 12. VAPK-kustannus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hänninen, V & Römpötti, H (2011). *Päin näköä! 16 suomalaista sarjakuvataiteilijaa*. Helsinki: Like.

Jaatinen, S (2021). *Hauskaa mutta raskasta, Suomen sarjakuvaseura ry 50 vuotta, 1971-2021*. Helsinki: Suomen sarjakuvaseura ry.

Jokinen, Heikki (2002). *Tuolien välistä omalle pallille – sarjakuva valtion taidehallinnossa*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja. 14/2001.

Kuusela, Hanna (2020). *Kollaboraatio: Yhteistekijyys nykykirjallisuudessa ja taiteessa*. Tampere: Vastapaino.

Pystynen, Tiina (2004). *Runousoppi*. Helsinki: WSOY.

TOIMITETUT TEOKSET:

Ruangrupa (toim.) (2022). *documenta fifteen english HANDBOOK*. Kassel: Hatje Cantz.

Feministinen salaseura (toim.) (2019). *Ajatuksia feminismistä taiteen tekemisessä*. Helsinki: omakustanne.

Elfving, T ja Hannula, M (toim.) (2017) *Kuratointi: yhdeksän nykytaiteen kuratoinnin käytäntöä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Haanpää, S; Manu, S & Siltanen, K (toim.) (2020) *Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta. Nykytila ja kehittämis ehdotukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:13. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Laukkanen, A et al. (toim.) (2018) *Feministisen pedagogiikan ABC – Opas ohjaajille ja opettajille*. Tampere: Vastapaino.

Rönkkö, H ja Tiainen, T (toim.) (2019) *Jätti-Kuti The Thick Book of Kuti*. Helsinki & Turku: Kutikuti & Zum Teufel.

Night Schoolers (2018). *Night Schoolers Polyphonic Texts – Unionizing Toolkit*. Helsinki: Night Schoolers.

Hänninen, V (toim.) (2024). *Sarjakuvan paikka. Nykysarjakuva suomalaisen taiteen kentällä*. Helsinki: Kutikuti.

Jokinen, H (toim.) (2011) *Sarjakuva Suomessa. Historiasta, asemasta, kielestä*. Helsinki: Avain.

Kuan Wood, B (toim.) (2010). *Selected Maria Lind Writing*. Berliini: Sternberg Press.

ARTIKKELI AIKAKAUSLEHDESSÄ:

Kim, J. (2019, February 5) *Comics as a Visual Communications System and Erasing the Boundaries*. The Comics Journal. Fantagraphics. 118-119.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

LUENNOT:

CAF - Comics, Activism, Feminisms -conference. 17.-19.8. 2022. University of Gothenburg, Göteborg.

Faire corps? Représentations et revendications des créatrices de BD en Europe et dans les Amériques. Colloque international. 22.-23.9. 2022. École Universitaire de Recherche, Paris.

FRAME: Hanging out with ruangrupa, 28.1.2021. Osana Praxis praktikumia.

FRAME: Rehearsing hospitalities, 5.-8.10.2022. Taideyliopisto.

Infrastructures for collaborations -kurssi. Syksy 2022. Oliver Kochta-Kalleinen ja vierailijat.

Lumbung of publishers. Documenta 15. 6.-12.7.2022 sekä etäkokoukset.

Welcome to our living room -kurssi. 11.12.2024-24.5.2025. Taideyliopisto.

When Artists Protest, luento. 5.2.2026. Minna Henriksson. Taidekoulu Maa X Catalysti.

KIRJALLINEN LÄHDE:

Sonya Lindfors, *Feminist Leadership Platform 2020-2021*. Rojolan muistiinpanot.

Jarkko Partanen, *Wauhaus*. Esitelmä *The Structures of Collaboration* -kurssilta 2022. Rojolan muistiinpanot.

Ruangrupa. *Welcome to our living room* -kurssi, kevät 2024. Rojolan muistiinpanot.

VERKKOAINEISTO:

SÄHKÖISET JULKAISUT:

Freeman, Jo: The Tyranny of Structurelessness. <https://muse.jhu.edu/article/528558>
Haettu 24.3.2026.

Gandolfo, A. and Turnes, P. (2020). Chicks Attack! Making feminist comics in Latin America. *Feminist Encounters: A Journal of Critical Studies in Culture and Politics*, 4(1), 04.

Romu, Leena 2022. *Smashing the Ideals of Docile Femininity – Humoristic Strategies of Feminist Resistance in Finnish Women’s Comics Magazines of the 1990s and 2000s*.
European Comic Art 15:1, 7-25

ruangrupa: siasat, a short tactical guide for artist run initiative <https://www.sculpture-center.org/files/siasat.pdf> (haettu 22.3.2025)

Suomen sarjakuvaseuran toimintakertomus 2024. Suomen sarjakuvaseura ry: Helsinki. 2025.
https://issuu.com/sarjakuvakeskus/docs/suomen_sarjakuvaseuran_toimintakertomus_2024

Yalçinkaya, Can T. 2024. 'Making Friends' as Labour: The Political Economy of the Lumbung in *documenta fifteen*. Australian and New Zealand Journal of Art, vol. 24, no 1, 62-85.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14434318.2024.2360556?download=true>

YOUTUBE-VIDEOT:

Hanging out with ruangrupa 28.1.2021. YouTube-videopalvelu, julkaistu 2.3.2021.
<https://youtu.be/JBqTdxh7pV4?si=uM1AAqTYO-h6VaOu> (haettu 23.3.2025)

NETTISIVUT:

Documenta fifteen: *About ruangrupa*. <https://documenta-fifteen.de/en/about/> (haettu 22.3.2025)

Globaalikasvatus-verkoston jäsenten esittely.
<https://gloaalikasvatus.fi/member/maailman-sarjakuvat-varldens-serier-ry/> (haettu 18.2.2025)

Feministinen sarjakuvatoiminta 2024. *Femicomix’s political statement on working conditions of artists in Incomplete Together group exhibition*.
<https://feministinensarjakuva.sarjakuvablogit.com/2024/07/12/femicomix-political-statement-on-working-conditions-of-artists-in-incomplete-together-group-exhibition/>
(haettu 17.3.2025)

Tietoa Haus Schwarzenbergistä. <https://haus-schwarzenberg.org/en/schwarzenberg-e-v/> (haettu 25.9.2025)

Hyllyy-sarjisblogi 22.1.2026. *Arvio: Naarassarjat – Täydellinen kokoelma.* <https://hyllyy.wordpress.com/2026/01/22/arvio-naarassarjat-taydellinen-kokoelma/> (haettu 31.3.2026)

Jooha, Kim 4.1.2020: *(Canadian) Futures of Comics at Fumetto 2019* <https://kim-jooha.tumblr.com/post/190056865767/canadian-futures-of-comics-at-fumetto-2019> (haettu 24.3.2026)

Jooha, Kim 8.1.2020: *Best comics of the decade.* <https://solrad.co/kim-jooha-best-comics-of-the-decade> (haettu 24.3.2026)

Jooha, Kim 9.1.2020: *Reprints of Women's Comics: (Re)publishing is the Act of Writing History.* <https://kim-jooha.tumblr.com/post/190159914012/reprints-of-womens-comics-republishing-is-the> (haettu 17.2.2026)

Kiasma 9.3.-9.9.2012: *Päin näköä – sarjakuvan uudet muodot.* <https://kiasma.fi/nayttelyt/pain-nakoa-sarjakuvan-uudet-muodot/> (haettu 22.3.2025)

Kiiltomato 12.2.2026. Hänninen Ville: *Tervetuloa tulevaisuus.* <https://kiiltomato.net/critic/naarassarjat/> (haettu 31.3.2026)

Kopiosto ry.: *Korvaukset tekstin ja kuvan tekijöille.* <https://kopiosto.fi/kopiosto/tekijoille-ja-kustantajille/korvaukset-tekstin-ja-kuvan-tekijoille/> (haettu 18.11.2025)

KutiKuti X Femicomix Finland – Eine kollektive finnische Comic-Invasion https://neurotitan.de/Galerie/Archiv/2024/20240510_CIB.html (haettu 24.3.2025)

Mustekala-verkkolehti 7.3.2026. Haapoja, Terike & Koitela Jussi: *Vallan jakaminen voi pelastaa suomalaisen kulttuurin.* <https://mustekala.info/teemanumerot/pehmea-ja-kova-vaikuttaminen/vallan-jakaminen-voi-pelastaa-suomalaisen-kulttuurin/> (haettu 31.3.2026)

Naisasialiitto Unioni: *Hae residenssiin Villa Saliniin.* <https://naisunioni.fi/hae-residenssiin-villa-saliniin/> (haettu 8.11.2025)

NONIIN magazine. <https://no-niin.com/where-did-all-the-money-go/> (haettu 10.11.2025)

Plenty-kollektiivin esittely. https://www.instagram.com/plenty_collective?igsh=czd5NnRnbmZsYzQ4 (haettu 17.3.2025)

Ruohonjuurisarjakuvan määritelmä: <https://worldcomics.fi> (haettu 25.3.2026)

Sarjakuvantekijät: <https://www.sarjakuvantekijat.com/p/sarjakuvantekijat-ry.html> (haettu 17.3.2024)

Taiteen edistämiskeskus: <https://www.haeavustuksia.fi/fi/haku/va-kuvi-2025-4/hakuilmoitus/perustiedot> (haettu 24.2.2026)

Tristram, Myfanwy 25.3.2018: *Feminist comics residence in Helsinki*.
<https://myfanwytristram.com/2018/03/25/feminist-comics-residence-in-helsinki/>

Tristram, Myfanwy 27.3.2018: *Feminist comics residence part 2: the text version*
<https://myfanwytristram.com/2018/03/27/feminist-comics-residence-part-2-the-text-version/>

LIITE 1:

Feministisen sarjakuvatoiminnan kuraattoriyöryhmän julkilausuma työskentelyolosuhteista Incomplete together -näyttelyyn liittyen, julkaistu sosiaalisessa mediassa tapahtuma-aikana keväällä 2024 sekä tallennettu jälkikäteen
<http://feministinensarjakuvatoiminta.sarjakuvablogit.com> -blogiin 12.7. 2024.

Femicomix Finland's political statement on working conditions of artists in this project

There is no funding for this exhibition except for partial recompensation for the travels. We have asked for further funding for total 6000 euros to cover the travel and lodging expenses as well as transporting the artworks and books. We will have results on these applications during March. It is easier to get funding for traveling and sending the art works than making the actual art work and the necessary supporting work to make the exhibition happen.

We would prefer to not work in these conditions. Artists and other cultural workers should be paid for their work. Next time we should say no to a project like this and only agree to a schedule that makes it possible to have enough time to at least apply for necessary funding.

We would like to pay the exhibited artists an exhibition fee along the guidelines of Finnish Artists' Association. This was not possible by any of the grants that were applicable in the time frame between the invitation to make the exhibition and the actual start of the work. This is unfortunate but we accepted it for this exhibition.

The reasons why the working group can afford to do this without pay vary. One of us is paid for their travel expenses; one has a grant; one is using their holiday; one is already in town paid by another project.

By admitting to work without pay we enforce the idea that cultural work is not work. This eventually creates an environment where working in the culture field can only be afforded by people who already have an income or come from a wealthy background. This will further narrow the variety of the art and the stories we get to see. In this project Femicomix partially goes against their own values, knowingly and with transparency.⁷⁸

⁷⁸ <https://feministinensarjakuva.sarjakuvablogit.com/2024/07/12/femicomix-political-statement-on-working-conditions-of-artists-in-incomplete-together-group-exhibition/> Viitattu 17.3. 2025

LIITE 2:

Avoin kutsu, jolla haettiin osallistujia Feministisen sarjakuvatoiminnan Yhdessä, kesken / Incomplete together -näyttelyyn galerie neurotitanin keväällä 2024.

Avoin haku: *YHDESSÄ, KESKEN*

Suomalaisen sarjakuvan yhteisnäyttely, Kutikuti-kollektiivi ja Femicomix (Feministinen sarjakuvatoiminta)

Paikka: galerie neurotitan, Berliini, Saksa

Aika: 10.-18.5.2024

Gallerian verkkosivu: <https://neurotitan.de/>

DEADLINE 31.3.2024, 23:59

Femicomix kuratoi Neurotitan-galleriassa Berliinissä pidettävään *Yhdessä, kesken* -näyttelyyn kokoelman feminististä sarjakuvaa. Sinut on nyt kutsuttu mukaan. Ei tarvitse olla täydellinen, menestynyt, julkaissut, saati tietää tarkasti mitä teet. Avoin haku on suunnattu kaikille täysi-ikäisille Suomessa toimiville sarjakuvantekijöille, jotka jakavat Femicomixin arvot: intersektionaalisen feminismin, antirasismien, sekä halun jakaa tietoa, mahdollisuuksia & taitoja ilman portinvartijuutta. Toivomme mukaan moninaista yhteisöä mukaan liittyen mm. etnisyyteen ja syntyperään, toimintakykyyn, uskoon ja katsomukseen, sukupuoleen, ikään, seksuaaliseen suuntautumiseen, sosioekonomiseen taustaan ja muihin risteäviin eroihin.

Huomioithan, että näyttely järjestetään kollektiivina, enemmänkin yksilöitä häivyttävällä kuin esiin nostavalla tavalla. Lopputulos on tekijöiden töistä koostuva yhteinen kokonaisteos installoituna galleriaan.

Teokset kuratoidaan, mutta pyrimme sisällyttämään mukaan niin monta kuin mahdollista.

Näyttely on osa Comic Invasion Berlin -festivaalin ohjelmaa. Lisäksi Femicomixilla on paikan päällä Femidistron myyntipöytä ja puheenvuoroja osana ohjelmaa 11.-12.4.2024. Festivaalin verkkosivu:

<https://comicinvasion.de/en/>

Lähetä duunisi meille

Lähetä teoksesi osoitteeseen sarjakuvafeministit@gmail.com viimeistään 31.3.2024 23:59.

Teosehdotuksessa tulee olla seuraavat asiat:

Nimesi / taiteilijanimesi

Lyhyt teksti: oma tarinasi tai filosofiasi sarjakuvantekijyydestäsi/ yhteisöstäsi

Teos, mustavalkoinen, 600 dpi TIFF kuva

Tulostamme teoksista vedokset näyttelyä varten, joten huomioithan että kaikki materiaali on mustavalkoista.

Myös teemaan sopivat keskeneräiset työt ja luonnokset ovat mitä suurimmissa määrin tervetulleita. Ne löytävän paikkansa valmiissa kollektiivisessa kokonaisuudessa paikan päällä.

Näyttelyn työryhmä

Näyttelyn työryhmään kuuluvat Femicomix Finland (Feministinen sarjakuvatoiminta) -yhteisössä toimivat Nina Mutik, Susi Nousiainen, Johanna Rojola and Shambhavi Singh. Ryhmä muodostettiin avoimella haulla yhteisön Facebook- ja Discord-kanavilla.

Näyttelyn teema: *Yhdessä, kesken*

Näyttelyn teema kuvastaa Feministisen sarjakuvatoiminnan (Femicomix Finland) työskentelyn peruseriaatetta olla radikaalin inklusiivinen kollektiivi. Aina tässä ei onnistuta, mutta ryhmä yrittää parhaansa mukaan luoda tilaa, jossa tuntee olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Aktiviteettimme pulpahtavat usein esiin orgaanisesti: kuka tahansa kiinnostunut, joka jakaa arvot ja työskentelyperiaatteet, saa liittyä mukaan.

Tämä ei tapahdu ilman konflikteja ja vaikeitakin jaksoja, mutta käytännön feminismi on työlästä. Työn arvo on siinä, että ihmiset tahtovat kokoontua yhteen tekemään yhdessä, epätäydellisinä ja keskeneräisinä. Hetki säilyy valokuvan lailla muistuttaen siitä, kuinka voimme tarjota tukea, oppia toisiltamme, hengittää ja huokaista hiukan vapaammin.

Meidän ei tarvitse suorittaa. Meidän ei tarvitse menestyä. Voimme yrittää ja mokata, yrittää ehkä uudelleen. Sarjakuvassa, feminismissä, elämässä ylipäänsä. Saamme olla haavoittuvia, kesken, ja kauniita yhdessä.

Mitä Neurotitan-gallerian näyttelyyn sitten tulee?

Näyttelyn visuaalinen idea on muuttaa galleriatila immersiiiviseksi sarjakuvan maailmaksi, johon kävijä astuu sisään. Emme ripusta alkuperäisiä teoksia, vaan teemme tilaan kollaasia printeistä, suurennoksista, ja muista (suurimmaksi osaksi) mustavalkoisista matskuista. Aiomme tapetoida tilan seiniä paperilla kunnes se muuttuu kollektiiviseksi teokseksi, kuvastaen yhdessä keskeneräisenä olemisen teemaamme. Näyttely rakennetaan prosessuaalisesti paikan päällä.

Sinne tulee ainakin:

Katosta roikkuvia zinejä

Kopioita (ei originaaleja!), jotka liittyvät yhteen massiiviseksi feministiseksi sarjistapetiksi

Kuvia/sivuja, jotka suurennetaan ja projisoidaan seinälle

Feministisen sarjakuvatoiminnan poliittinen lausunto liittyen projektiin osallistuvien taiteilijoiden työolosuhteisiin

Tällä näyttelyllä ei ole osittaisia matkakuluja lukuunottamatta rahoitusta. Olemme pyytäneet avustusta yhteensä 6000 euron verran korvataksemme matka- ja majoituskuluja, ja teosten ja kirjojen kuljetusta. Saamme hakujen tulokset maaliskuussa. Näyttelyn kohdalla on helpompaa saada rahoitusta matkustamiseen ja taideteosten lähettämiseen, kuin varsinaisen taidetyön (ja siihen liittyvän oheistyön) tekemiseen.

Emme haluaisi työskennellä näissä olosuhteissa. Taide- ja kulttuurialan työstä tulisi maksaa. Seuraavalla kerralla meidän tulisi sanoa ei, ja hyväksyä ainoastaan sopimus joka mahdollistaa rahoituksen hankkimisen pitkien hakuaikojen puitteissa.

Haluaisimme maksaa näyttelyyn osallistuville taiteilijoille Suomen Taiteilijaseuran näyttelykorvaussuosituksen mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista niiden rahoitusten puitteissa, joita pystyimme hakemaan näyttelykutsun ja työn aloittamisen välisellä aikajänteellä. Tämä on valitettavaa, mutta hyväksyimme näyttelyn siitä huolimatta.

Työryhmän pystyy taloudellisesti osallistumaan näyttelyyn eri syistä. Joku saa korvauksena matkakulut; toisella on apuraha; yksi käyttää näin lomansa; ja yksi on jo kaupungissa toisen projektin puitteissa.

On samalla selvää, että näin työskentelemällä ilman palkkiota vahvistamme ajatusta siitä, ettei taidetyö ole "oikeaa työtä". Tämä luo osaltaan tilannetta, jossa kulttuurialalla työskentelevät vain sellaiset ihmiset, jotka pystyvät siihen taloudellisesti joko toisen työn ohella tai varakkaan taustansa kautta. Se taas kaventaa oleellisesti sitä taidetta ja niitä tarinoita, joita taiteen kentällä näemme. Tässä projektissa Feministinen sarjakuvatoiminta toimii siis myös omaa periaatettaan vastaan, siitä tietoisena ja läpinäkyvästi.

Feministinen sarjakuvatoiminta -kollektiivin linkit

Facebook: <https://www.facebook.com/FeministinenSarjakuvatoiminta>

Instagram: https://www.instagram.com/femicomix_finland/

Discord: Kysy linkkiä serverille Facebookin tai Instagramin kautta, tai nykäise hihasta tapahtumissa

Liity meihin!" ⁷⁹

⁷⁹ <https://www.instagram.com/p/C4uxuvWt7Hv/?igsh=N3VvZjlmcnhldGI0> Viitattu 17.3. 2025

KIITOKSET

Täytin viisikymmentä keskellä pahinta pandemiaa. Kokoontumisrajoituksista johtuen oli peruttava juhlatilan varaus, dj, baarimaija ja kostyymiä en ollut ehtinyt edes alkaa miettiä. Heinäkuussa valtaviin kekkereiden sijaan pidettiin pieni nyyttäripiknikki. Illan mittaan huokaisin, että mitähän sitä tekisi seuraavaksi: olin viimeistä vuotta kolmivuotisen tiedettä ja taidetta yhdistelevän hankkeen apurahalla. Sini kysyi: ”Mitä haluaisit tehdä, jos voisit tehdä mitä vain?” Aloin miettiä ääneen. En halua enää tehdä taidetta, mutta haluan jatkaa työskentelemistä taiteilijoiden ja taiteen kanssa. Katsoa, keskustella, lukea ja kirjoittaa. ”No mutta, tuohan kuulostaa aivan kuratoinnilta.” Että mitäkettä. Menin kotiin ja googlasin. Kuvataideakatemian haku oli sen verran pian, että en ehtinyt alkaa miettiä. Ihmeekseni pääsin hakuprosessissa eteenpäin, opiskelemaan ja sain tämän opinnäytteenkin valmiiksi.

Korvaamattoman arvokkaita ajattelulleni ovat olleet Poimu-työhuonekollektiivi sekä Urban Apan Feminist Leadership-alusta ja Stop hatred now! -tapahtuma. Käytännön keinoja ovat tarjonneet Hilma-verkoston FemPeda-opintokokonaisuus ja Moninaisuuden sillanrakentajat-koulutus.

Kiitos ohjaajani Anna-Kaisa Koski, professori Anna-Kaisa Rastenberger, Kaija Kaitavuori ja kurssikaverini Ida, Jarkko, Joonas ja Krister. Kiitos Jerker ratkaisevista neuvoista rakenteen ja oikeakielisyyden osalta ja Mirja oikolukemisesta. Jäljelle jääneet virheet ovat omiani.

Feministisestä tekemisestä ja ajattelemisesta yhdessä mittaamattomat kiitokset Aikku, Aino, Alea, Anna, Anne, Apila, Coireall, Comic Book Slumber Party, Ee, Elfim, Elke, Emma H, Emma V, Emmi, Hannele, Hanneriina, Henna, HP, Iiva, Jesse, Jon, Julie D, toinen Julie D, Julius, Kaisa, Karhu, Karolina, Katariina, Kukka-Maria, Laser, Ladies Night, Ladydrawers, Lauren, LDC Comics, Lenke, Linda, Linnea, Mari A, toinen Mari A, Miia, Megan, Minna, Nea, Nicola, Niko-Petteri, Nina L, Nina T, Noémie, Paju, Pii, Rachael, Rosa, Sanna, Sari, Shambhavi, Siiri K, Siiri V, Sirpa, Susi, Taina, Taneli, Ton, Tuuli, Tytti, Venni, Verna, Warda ja kaikki jotka olette osallistuneet toimintaan!

